СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **49** (530), 10—16 грудня 2009

Фото Олеся Дмитренка

Вітаємо просвітян із 141-ми роковинами Матері-Просвіти! Будьмо такими ж відповідальними за долю України, як наші попередники!

ЧИ СКІНЧИТЬСЯ РЕЖИМ?

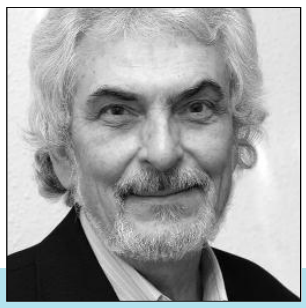

5

СВЯТЕ ДІЛО

6–7

З РОСИ Й ВОДИ ТОБІ, ПОЕТЕ!

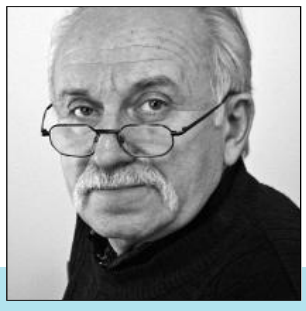

13

ТЕАТР, КУСТУРІЦА, ВЕРНІСАЖ

14–15

КАМО ГРЯДЕШИ, УКРАЇНО?

9 грудня 2009 року Верховна Рада провела парламентські слухання на тему "Національна ідентичність в Україні в добу глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження". Пропонуємо Вашій увазі виступ Павла МОВЧАНА, народного депутата України, голови ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка.

Не було б потреби перейматися двома взаємозумовлюваними і взаємопов'язуваними проблемами: "глобалізація" і "самоідентифікація", якби ми не усвідомлювали, що світ стрімко і принципово змінився після зміни його двополярного стану на однополярний.

Змінюються стрімко географічні кордони соціальних та культурних систем. Західна модель розвитку екстраполюється на всі інші існуючі традиційні моделі. Однополюсний світовий лад визнається зразковим, оптимальним, прогресивним і єдино можливим. Західний тип культури — найдоцільнішим, соціальні стандарти — незаперечними, знеосіблення як загальноетнічні, так і особистісні — неминучими... Парламентські слухання повинні хоча б частково дати відповідь на запитання: "Камо грядеши?" Що нас, українців, які впродовж тисячоліть зберігали свою ідентичність, зберігаючи мову, культуру, традиції, національну кухню, звичаї, історію, свою міфологію, чекає попереду, що нас, українців, які здобули свою реальну незалежність в кінці XX сторіччя, чекає, які бар'єри, які перешкоди нам необхідно долати нині, якими себе бачимо ми у загальноєвропейському контексті, не кажучи вже про загальносвітовий?..

Усвідомлюю, що ми не зможемо дати вичерпну відповідь на всі запитання, пов'язані з інтенсивними світовими глобалізаційними процесами, але мусимо з'ясувати, які криються небезпеки для таких пізньосформованих держав, як Україна, в тому вирі, в який засмоктується вона. Чи дійсно ця світова модель є єдино прийнятною, чи вона є оптимальною як для людства, так і для нас як його складової?! І чи цивілізаційні зіткнення, що тривають щоденно, не спричиняться до загальносвітової катастрофи? І ще одне, не другорядне для нас запитання: чому употужнюється світова антиглобалізаційна хвиля і що лежить у її підґрунті? Які мотиви цих масових протистоянь?

Але найпосутніше запитання: як нам, українцям, які підлягають двом хвилям знеосіблення: русифікації й космополітизації, — вистояти перед цими тайфунами? Що нам необхідно чинити вже сьогодні? Які мусять бути внесені корективи в наші засадничі національні проекти, як, наприклад, в Конституцію, де тепер нам запропоновано в преамбулі таку проглобалізаційну формулу: "Український народ — громадяни України всіх національностей", що нагадує призабуту тезу в Конституції СРСР.

Хочу відразу заспокоїти своїх опонентів з табору "москвоцентристів", що цими самими проблемами "перейнята" і політична еліта Росії. Тому відсилаю їх до праць відомого російського філософа і політолога Олександра Панаріна, який глобалізаційний процес називає "ліберальним джихадом".

Концепція "відкритого суспільства" у сфері національної ідеології та культури — а мене передовсім саме ці сфери цікавлять — створила небачено сприятливі умови для глобальної експансії американської масової культури і підриву традиційно національних мов і культур, які впродовж тисячоліть забезпечували всім, у тому числі й нам, національну ідентичність.

Проте перш ніж зануримось у проблеми, які постали перед нами в XXI сторіччі, ми повинні хоча б побіжно торкнутися тих аспектів денаціоналізаційних явищ, яких зазнавала і зазнає подосі Україна з боку нашого північного сусіда, котрий безцеремонно ще з часів Петра I позбавляє нас історичного етноніму "руси", "русичі", а відтак і чіткої історико-географічної означеності "Русь", замінивши його на меншовартісне "Малоросія"...

Але і цю проблему самонайменування як одного із важливих чинників самоідентифікації було подолано нашими попередниками ще в XIX сторіччі...

Без підсилення ідентифікаційного фактора ми можемо забути про Спільний Європейський дім, де не існує вже кордонів, де єдина валюта, де спільна армія, де чітко простежуються тенденції до керування економічними центрами з єдиного центру. В Європі зникають класичні ознаки державності, залишаються "константними національні мови і культури", — зазначає колишній міністр культури Росії Михайло Швидкой, а теперішній голова міждержавного фонду гуманітарного співробітництва країн СНД. Продовжу його цитату ("Литгазета" № 43. X. 2009 р.) і ви зрозумієте, чому: "Ми живемо в період глобалізації, період культури споживацького суспільства. Вона не американська, не європейська, не російська, — вона **космополітична**... Чим більше універсалізуючих процесів, тим гостріша **необхідність збереження самобутності кожної окремої культури**". З цим висновком М. Швидкого може солідаризуватись кожен, підтверджуючи правильність узагальнень про існуючі світові цивілізаційні стандарти: однакові готелі, автобани, глянцеві журнали, таблоїди, телепрограми чи в Пекіні, чи в Москві, чи у Варшаві.

Проте коли заходить мова про Україну, відразу російським політиком-інтелектуалом робляться відхилення. Цитую за оригіналом для особливо "обдарованих" в Україні: "Украинцы боятся растворить в русском, и, определяясь со своей национальной идентичностью, делают резкие движения. Русская культура имеет мощное влияние на украинскую, и этого нельзя отрицать. (Послухайте, який надвагомий аргумент наводиться! — *П. М.*). Ведь на украинском книжном рынке, к примеру, русский язык доминирует". І я запитую шановних учасни-

Продовження на стор. 4

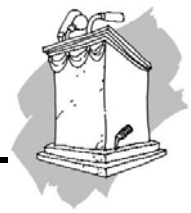

“Агітаційний період характерний тим позитивом, що претенденти “пішли в люди”.

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ПЕРЕГОНИ: АГІТАЦІЙНИЙ АЖІОТАЖ

● **КОЛОНКА ПУБЛІЦИСТА**

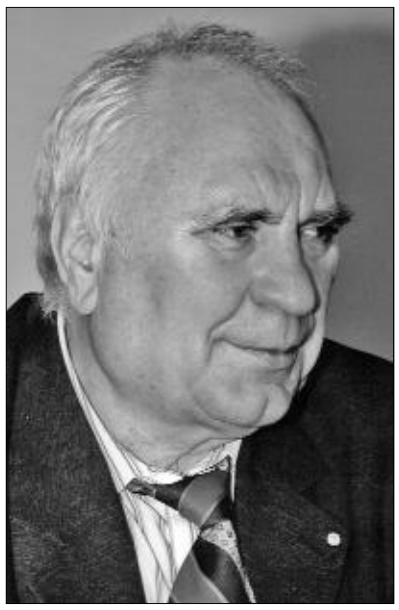

Віталій КАРПЕНКО

Президентські перегони набирають обертів. Найкращий показник цього — агітаційні ресурси, які претенденти намагаються використати якомога повніше і навіть понад міру. Щоправда, знамениті білборди, які мали закріпити в пам’яті виборців імена й обличчя майбутніх кандидатів на найвищу посаду, з’явилися ще задовго до офіційного оголошення виборчої кампанії. Але з її початком розпочався справжній агітаційний ажіотаж. Чим він характерний?

По-перше, до зовнішньої агітаційної продукції додалися інші форми передвиборної роботи: на вулицях столиці, наприклад, масово з’явилися намети з кольорами й логотипами кандидатів, де роздають програми, плакати та газети-одноденки (після кампанії вони зникнуть, як роса на сонці) і перенесення акценту агітації на засоби масової інформації, особливо на телебачення і радіо — це надійний спосіб ефективніше вкладати кошти. А вони чималі. Оскільки ефірні ЗМІ дивиться і слухає наймасовіша аудиторія, то скупитися на рекламу в них не варто. Звичайно, хто багатший, той має більше шансів розмістити рекламу на телеканалах та на радіо. Якщо вірити газеті “Без цензури”, яка свого часу виходила на підтримку помаранчевої революції, а нині з’явилася на світ як трибуна Арсенія Яценюка, то лідирує тут Юлія Тимошенко. Підраховано, що ще до реєстрації кандидатів (з 1 до 22 жовтня) в ефірі радіостанцій FM-діапазону про неї було 950 згадок, а після реєстрації (з 23 жовтня до 11 листопада) — вже 1634. Так само за згадками про неї посідає перше місце на найрейтинговіших телеканалах “Інтер” та “1+1” — з 1 жовтня до 17 листопада — 277 згадок. Тільки з 1 серпня до 8 листопада на телевізійну рекламу було витрачено 44,4 млн грн.

Значно відстав від Юлії Тимошенко Віктор Янукович за всіма цими показниками. А ось на рекламу в ефірних ЗМІ, за свідченням цієї газети, витратив більше — аж 54,3 млн грн.

Невідомо з яких джерел взято ці дані, як вели підрахунки, тому важко судити про їхню достовірність. Але хто стежить за теле- і радіопередачами, може переконатися, що самі пропорції відповідають дійсності. Те, що Янукович витратив на рекламу таку величезну суму, не дивно: він далеко не бідна людина. Дивне інше: чиї гроші (понад 44 млн грн) заплатила Юлія Тимошенко? Власних не має, адже, як свідчить її декларація про доходи, живе на саму зарплату не один рік. Тут і виникає крамольна думка: або власними, незадекларованими, або взятими від багатих прихильників, з якими в разі перемоги доведеться розплачуватися добром країни.

По-друге, агітаційно-пропагандистська кампанія, попри різний соціальний статус, стать і вік претендентів на президентське крісло, має три типологічні риси. Перша: всі раптом згадали про народ і переконують, що іншого нічого не мають на думці, як повсякденну невпинну турботу про нього. Вони обіцяють негайне поліпшення життєвих стандартів, підвищення зарплат і пенсій, подолання корупції тощо. Тобто обіцяють золоті гори — тільки голосуйте за мене. При цьому навіть не хочуть бачити, що більшість цих обіцянок нездійсненні. Минуть вибори, і про них забудуть, як це було вже не раз.

Друга характерна риса: обіцяючи, намагаються якомога більше потоптатися по владі й конкурентах. Хоч багато хто з них уже був або нині при владі (чому ж тоді не здійснювали і не здійснюють свої неймовірні прожекти?). Чуємо різку, не завжди справедливу, щоб не сказати брутальну, критику персоналій. На телеканалі “Інтер” минулого тижня на запитання журналіста, наприклад, чому питання про повернення у державну власність урядової резиденції “Міжгір’я”, незаконно захопленої Віктором Януковичем, Юлія Тимошенко порушила тільки тепер, напередодні виборчої кампанії, а не відразу, коли очолила уряд, прем’єр-міністр так і не відповіла.

Так само інша претендентка Інна Богословська з несамовитою наступальністю критикує Юлію Тимошенко. Не вирізняється у цьому сенсі й Віктор Ющенко — він також критикує прем’єр-міністра, але спокійно, аргументовано, з конкретними викладками, хоч також іноді в його критиці бувають не зовсім чемні слова.

Привертає увагу ще й те, що чим “дрібніший” в сенсі рейтингу народних симпатій претендент на папаху, то нищівніше і безпардонніше лунає з його уст паплюження тих, хто має більшу популярність. І не помічає, що результат огульного критиканства зазвичай викликає зворотну реакцію: людям усе це набридло, вони хочуть конструктиву.

Третя особливість нинішньої передвиборної агітації — крайній, сказати б, войовничий радикалізм. Цим хибує більшість кандидатів, зокрема нинішні й минулі високопосадовці. З їхніх уст найчастіше лунають погрози на кшталт: “Я зроблю!..”, “Я не допущу!..”, “Я посаджу в тюрму!..”, “Я розжену Верховну Раду!..” тощо. І це подається як доконаний факт. Але ж, шановні, ви ще не посіли президентського крісла, і невідомо, чи посядете. Навіть, якщо посядете, то є Конституція, якої, попри її недосконалість, треба дотримуватися. І багато з того, про що кричите, не в змозі будете виконати. А недотримання Основного Закону — це узурпація влади, за яку раніше чи пізніше доведеться відповідати перед народом та історією.

По-третє, агітаційний період характерний тим позитивом, що претенденти “пішли в люди”. Ніколи вони не прагнули такої тісної єдності з народом, особливо ті, що були або є при владі, як нині. Бідний електорат не встигає стежити, хто куди поїхав, коли перед ким і з чим виступав. По всій країні відбуваються зустрічі. Використовують кожну нагоду: чи то свято, День Збройних сил України, приміром; чи то пуск трамвая у Львові; чи то просто за домовленістю з керівниками зустріч у трудовому колективі або студентській аудиторії. І це добре: люди побачать навіч свого можливого обранця. Майбутні ж обранці засипають аудиторії обіцянками і намагаються підкреслити свою близькість до народу. Навіть якщо для цього треба взяти лопату й посадити дерево разом зі студентами чи залізти у бронетранспортер, не боячись забруднити вишукане вбрання.

Звісно, і тут не всі кандидати мають однакові можливості: не кожен, наприклад, може привезти до Львова медобладнання й лікарські препарати. Не кожен може закупити в Китаї автомашини для інвалідів, або принаймні пообіцяти це. Для цього треба бути міністром або прем’єром.

По-четверте, домінантною рисою передвиборної агітації є намагання переконати суспільство в тому, що двоє реальних кандидатів, які вийдуть у другий тур, — Віктор Янукович і Юлія Тимошенко, всі інші — ніби антураж для підкреслення демократичності наших виборів. Цю думку переважно через ЗМІ, та й іншими доступними методами, нав’язують суспільству як істину в останній інстанції. Але це вже інша тема, яка потребує окремої розмови.

Що ж до агітації, то добру справу зробив телеканал “Інтер”, почергово запросивши на зустріч із провідними журналістами перших керівників держави Віктора Ющенка та Юлію Тимошенко. А журналісти — народ доскіпливий, схильний ставити “колючі” запитання, і на них треба відповідати без підготовки у прямому ефірі. Звичайно, контраст відповідей цих двох поважних персон разючий, але то вже глядачам судити, хто виглядав краще. Мені сподобалося, що журналісти на зустрічі з прем’єр-міністром, трансформувавши її ж агітаційний слоган, почепили в аудиторії плакат “Вона відповідає”. Відповіді на гострі запитання не завжди були по суті, ораторка вміло відходила вбік, робила довгі вступи, обходилася загальниками. Ведучий навіть кілька разів просив її відповідати конкретно на конкретні запитання.

Що спільного у пасажах майже всіх кандидатів на посаду Президента, то це обіцянка приборкати кризу. Віктор Ющенко в одному з виступів перед прихильниками сказав: “Вона не переможе!” Й уточнив, що має на увазі: вона — це криза; криза економіки, політики, суспільної моралі.

Дай, Боже! Бо якщо виграє вона, то програє Україна.

ГРОМАДА — ВЕЛИКИЙ ЧОЛОВІК

Петро АНТОНЕНКО

Всеукраїнські урочисті збори з нагоди Дня місцевого самоврядування зібрали у столичному Міжнародному центрі культури і мистецтв міських, селищних, сільських голів, а також голів обласних і районних рад. Саме 7 грудня в Україні відзначають свято народної влади. Про цю владу в нас говорять все останнє століття, не рахуючи давнішої історії, коли народовладдя, безумовно, теж існувало в тих чи тих формах.

Скликані урядом збори, поряд зі звичним святковим струменем, вмістили й обговорення наболілих проблем народовладдя. Що наболілих, можна не сумніватися, бо йшло це із самої глибинки. Як влучно сказав на зборах один з місцевих голів, “Нам ні за кого ховатися. За нами — люди”.

А обговорити було що. І тон задала у промові прем’єр-міністр України Юлія Тимошенко. Мабуть, їй не дуже хотілося у свято поринати у вир політичних баталій, але один аспект політичного, конкретніше — парламентського життя обминути не могла. Ішлося про слова і діла. Про ті красиві слова, які майже всі політичні сили відмірюють на адресу сільської глибинки, де більшість політиків і народилася, про реверанси на адресу місцевих громад, їхнє повновладдя і реалії. Найкраще про діла, зазначила прем’єр-міністр, свідчать не телевізійні шоу, а роздруківки парламентських голосувань. А вони красномовно засвідчують, що партія, яка має найбільшу фракцію в парламенті, містить у самій своїй назві слово “реґіони”, про ті реґіони дбає найменше. Бо всі найпотрібніші для розвитку місцевої влади законопроекти, які подає уряд Юлії Тимошенко, постійно “провалюються” в парламенті саме через неголосування реґіоналів і деяких їхніх спільників.

На зборах прем’єр-міністр озвучила низку важливих законодавчих ініціатив, які розробила і пропонує прийняти очолювана нею політична сила — БЮТ. Ідеться, зокрема, про кардинальну реформу структури місцевої влади, щоб усунути двовладдя на місцях, де паралельно діють обрані населенням органи самоврядування і призначені згори, зі столиці, обласні й районні державні адміністрації. БЮТ пропонує повернути територіальним радам — районним і обласним — виконавчі органи, виконкоми. Саме вони й візьмуть на себе функцію виконавчої влади на місцях.

Ще одна пропозиція стосується адміністративної реформи. Прем’єр-міністр розкритикувала запропоновану кілька років тому примітивну схему реформи, що передбачала спрощено-арифметичний поділ держави на територіальні одиниці за кількістю населення, не враховуючи реалій, історичних традицій. Невипадково цей задум зазнав фіаско. Натомість прем’єр-міністр запропонувала йти через посилення фінансової самостійності громад, наповнення їхнього бюджету, формування його знизу. Тоді й почнеться реальне, а не штучне реформування територіальних одиниць.

Також запропоновано повернутися до мажоритарної системи виборів місцевих органів влади і зберегти практику виборів голів населених пунктів в один тур.

Не можна було обминути й тему аграрних реформ, оскільки більшість керівників місцевої влади представляє українське село. Юлія Тимошенко наголосила на важливості недавніх ініціатив уряду щодо впорядкування закупівельних цін, щоб зламати систему грабунку села, де розкошують численні посередники. Глава уряду зазначила: оббирання селян дійшло вже до того, що різниця між оптовою ціною, за яку в селянина купують його продукцію, і роздрібною в торгівлі сягає від 2,5 до 5 разів. Звичайно, спроби уряду розчистити нетрі, в яких грабують селянина, викликають шалений спротив аграрної мафії та її лобістів.

Те саме стосується й одного із завершальних етапів земельної реформи — приватизації людьми земельних ділянок. Як відомо, ця масштабна кампанія почалася з виходом у серпні постанови уряду. Постанова передбачає провести безплатне для громадян оформлення й видачу їм державних актів на землю. До того ж, протягом кількох місяців, хоч досі ця робота тяглася понад півтора десятиліття. Не випадково 6,5 мільйона громадян, які мають повне право на приватизацію своєї ділянки, досі не отримали державних актів на землю. Тепер повинні отримати їх згідно з урядовою постановою.

Але тут, зазначила прем’єр-міністр, уряд зіштовхнувся зі справжньою земельною мафією, з чиновницьким спротивом. Адже досі простому селянинові, щоб отримати державний акт на землю, треба було пройти через кілька десятків чиновників, зазнати поборів, моральних знущань. Тому чиновники, що звикли до хабарів, численні комерційні структури, що “присмокталися” до земельної реформи, намагаються всіляко зривати видачу актів. На жаль, їх підтримують і деякі місцеві голови через свою належність до певних політичних партій. Доводиться вдаватися до рішучих дій, зазначила прем’єр-міністр. Уже звільнено майже 300 чиновників, що працювали в земельних структурах, на черзі — нове очищення цих державних установ. І попри спротив, запевнила глава уряду, приватизацію ділянок з видачею державних актів буде завершено в перші місяці 2010 року.

Окремо прозвучала тема про співпрацю уряду з органами місцевої влади. В Україні вже створені й діють кілька асоціацій місцевого самоврядування, що об’єднують органи влади міст, сіл, селищ, районів, областей. Голови цих асоціацій, і це вперше в історії діяльності уряду, — повноправні учасники засідань Кабінету Міністрів, мають право вносити до уряду пропозиції, напрацьовані в реґіонах.

Логічним продовженням цього процесу стала ідея утворення всеукраїнського об’єднання місцевих влад. На пропозицію Юлії Тимошенко учасники зборів проголосували за створення Національного конґресу місцевих та реґіональних влад України. Найближчим часом Конґрес матиме представництво при Раді Європи, де вже діє схожий орган.

Оплески й дружне голосування залу за створення Національного конґресу дали привід прем’єр-міністрові оптимістично зазначити: “Бачу, європейський шлях, європейська модель вам до душі”. І це дуже добре, бо керування зі столиці віддаленим селом чи хутором — це не Європа, а дрімучий анахронізм тоталітарного суспільства.

А щодо Європи? Якось у пресі промайнуло повідомлення, що один російський олігарх, накравши грошей, вирішив податися на Захід і пересидіти якийсь час у глибинці Франції. Але громада цього містечка, його мерія не дала крадієві дозволу оселитися. Коли той, за звичкою, почав торочити про його “зв’язки”, про те, що він поскаржиться президентові країни, громадяни відповіли: “Можете скаржитися. Тут порядкує місцева громада”.

То, може, порядкуватиме нарешті й у нас? Адже це наші давні традиції.

ПРЕСА В ЗАРУЧНИКАХ У ВИБОРІВ

Голова Національної спілки журналістів України Ігор ЛУБЧЕНКО відомий безкомпромісною боротьбою за свободу слова, творення і захист національного інформаційного простору, правовий, соціальний захист журналістів. Усі ці проблеми знов загострюються з настанням виборчої кампанії. Сьогодні Ігор Лубченко — гість нашої редакції.

— Ігоре Федоровичу, Національна спілка журналістів виступила зі Зверненням до учасників виборчих перегонів і до журналістів із закликом до чесної політичної боротьби на виборах, толерантного її висвітлення у ЗМІ. Що Вас спонукало до цього Звернення, що особливо турбує у виборчій кампанії, яка нині в розпалі?

— Проблема в тому, що під час виборчих кампаній тиск на журналістів, засоби масової інформації посилюється, стає витонченішим, інколи єзуїтським. Ми за те, щоб надавали слово всім кандидатам. Щоб кандидати розповідали про себе, які вони хороші, білі й пухнасті; про те, що робитимуть на президентській посаді, а не обливали брудом конкурентів. Не можна цього робити. І журналістам не можна, навіть суто з прагматичної точки зору. Якщо в газеті вихваляють тільки одного кандидата, а щодо інших лихословлять, то редактор повинен розуміти: начитавшись таких публікацій, наступного року симпатики облитих брудом кандидатів не передплачуватимуть газети. Газета сьогодні не може бути пропагандистом й агітатором.

— Як проголошувала колись, в радянські часи, добре відома нам, журналістам, комуністична формула — що таке газета?

— Вона повинна бути засобом масової інформації. А люди самі робитимуть висновок, в даному разі — стосовно виборів, кандидатів.

— І про нову проблему медіа: горезвісний закон, який намагаються “протягти” через парламент. Ідеться про зміни до Цивільного кодексу, що передбачають штрафні санкції до преси за так звану образу честі й гідності, прив’язуючи розмір цього матеріального відшкодування до рангу посадовців.

— Закон ухвалили, але Національна спілка журналістів негайно звернулася до Президента, висловивши протест із приводу цього Закону, і глава держави його вже заветував.

— Тепер парламентарям доведеться шукати 300 голосів, щоб подолати вето. Що непокоїть Спілку, журналістське середовище в цьому Законі?

— Мене здивувало, чому Лавринович — співавтор Закону. Другий співавтор Портнов — зрозуміло, цей весь час судиться з пресою, зокрема з “Україною молодою”, заявляючи, що він залишить редактора без останніх штанів. І запевнення Портнова, що, мовляв, нехай журналісти не турбуються, це не стосується їх, дивує: кого ж стосуються ці законоположення, як не нас, журналістів? Це роблять чиновники для того, щоб убезпечити себе від критики. І потім виставлятимуть величезні позови. Але, думаю, вони не отримають 300 голосів, бо у депутатів вистачить розуму збагнути, що перед виборами це їм ні до чого. Адже у виборах беруть участь практично всі політичні сили парламенту.

— А що це за підхід, що існують особливі категорії в суспільстві, до яких має бути особливо поблажливе ставлення преси?

— Тобто якщо журналісти покритикують звичайну людину, то це одна відповідальність, це коштуватиме стільки, а якщо високопосадовця — то тоді загилять значно вищу суму. Але є ж прецедентне європейське право, де закріплено, що людина, яка пішла в політику, повинна бути готова до того, що до неї буде прикута увага преси, що її більше критикуватимуть. А тут волають, що ми йдемо в Європу, а в таку азіатчину тягнуть, що далі нікуди.

— Щойно у Верховній Раді пройшли чергові парламентські слухання з питань свободи слова. Але на цей раз їм передував скандал.

— За регламентом Верховної Ради, список доповідачів на слуханнях має формувати і пропонувати в сесійній залі профільний парламентський Комітет. У даному разі — з питань свободи слова та інформації. І ось напередодні слухань до президії парламенту надходять пропозиції Комітету. У списку доповідачів чомусь не було президента Національної телерадіокомпанії Набруска, виконувача обов’язків голови Державного комітету з питань телебачення і радіомовлення Наливайка, і мене також.

— Уперше за всі слухання декому захотілося не надати слова голові Національної спілки журналістів України.

— Спілка негайно оприлюднила заяву протесту. Тим більш, що профільний комітет не розглядав питання стосовно списку доповідачів, то було одноосібне рішення голови Комітету Ганни Герман.

— Про це заявив напередодні заступник голови Комітету Андрій Шевченко.

— Після цих заяв ситуацію скоригували. Головуючий Микола Томенко поставив на слуханні насамперед доповідь голови Держтелерадіо, адже саме він — представник державної структури, у віданні якої не лише радіо і телебачення, а й друковані державні видання. А вже потім була доповідь голови профільного парламентського Комітету. Врешті, надали можливість виступити з трибуни парламенту і голові Національної спілки журналістів. Я оприлюднив Заяву Спілки “Про кризовий стан реґіональних засобів масової інформації”. Саме такою на цей раз була тема слухань — про реґіональні ЗМІ.

— Назва Заяви говорить сама за себе. Які проблеми викликають найбільше занепокоєння Спілки?

— У цій заяві, ухваленій напередодні пленумом Спілки, зазначено, що триває тиск на засоби масової інформації, журналістів з боку засновників, передусім органів місцевої влади, що видають газети. Тиск насамперед економічний, бо влада не укладає з газетами відповідно до закону угоди на висвітлення її діяльності в пресі, а змушує газети друкувати це безплатно. Невипадково журналісти в реґіонах місяцями не отримують зарплату.

І ще одне тривожне явище. Зараз місцеві ради, насамперед районні, намагаються витіснити трудові колективи редакцій зі складу співзасновників газет. Виштовхують із їхнього числа і місцеві державні адміністрації, щоб ради стали єдиними співзасновниками. Тоді вони зможуть робити редакції комунальними підприємствами, тож стають єдиними власниками газети. І все редакційне майно, надбане, до речі, роками роботи колективів редакцій, переходить у власність місцевої ради.

— Тобто замість задекларованого роздержавлення такої преси відбувається його “одержавлення” в руки однієї гілки влади.

— І до нас уже надходять сигнали від журналістів. Там забрали редакційний гараж, тут починають витісняти журналістів із приміщення. Існує якесь дурне бачення стосунків місцевої влади з редакціями.

Я наводив на слуханнях приклад одного з районів Рівненської області. Двоповерховий будинок, на першому поверсі друкарня, на другому редакція. За сприяння голови райадміністрації друкарню приватизували, потім закрили, все розпродали. Тепер там офіси, які здають в оренду. І доходить до абсурду: з журналістів редакції власники першого поверху вимагають “орендну плату” за сходи, за те, що вони піднімаються ними до себе в редакцію.

— Роздержавлювати пресу, звичайно, треба, але ж треба й думати про долю сотень редакцій, тисяч наших колег-журналістів.

— Деякі голови місцевих рад чомусь вважають, що вони вічні на цих посадах. Прагнучи прибрати до рук пресу, чомусь не думають, що вже на найближчих виборах 30 травня можуть позбутися теплих місць.

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

Із Звернення Національної спілки журналістів України “До кандидатів у Президенти України і членів виборчих штабів, до журналістів України”

Щоразу, коли Україна втягується у чергові вибори, знаходиться багато оракулів, які пророчать, що волевиявлення народу буде супроводжуватися найбруднішими технологіями. Минає зовсім небагато часу, і ми з подивом бачимо, що цими технологіями заправляють саме ці оракули. Тому наше суспільство і пронизане скепсисом, цинізмом, невірою у можливість кардинальних позитивних зрушень.

Ми закликаємо всіх журналістів України суворо дотримуватися вимог Закону “Про вибори Президента України”, розповсюджувати лише ту інформацію, у правдивості якої впевнені. Ніщо — ні партійна дисципліна, ні високі гонорари — не повинні збити вас на манівці. Чесне ім’я журналіста і засобу масової інформації — наше найвище надбання. Пам’ятаймо про це!

УКРАЇНА — НЕ РОСІЙСЬКИЙ ПЛАЦДАРМ!

З усього багатогранного арсеналу пропагандистських прийомів втручання Росії у виборчий процес нашої держави дедалі частіше використовується саме сепаратистська карта, на яку Кремль покладає чималі надії й залучає до цього процесу дедалі більше наших вітчизняних маріонеток.

Підігрів внутрішньої ситуації в країні відбувається стрімко, агресивно, жоден день не минає без взаємних обвинувачень і поливання брудом один одного конкурентами на майбутніх президентських виборах, причина чого, не в останню чергу, — так званий російський фактор.

Із наближенням дати виборів стає більше охочих “прогнутися” перед нашим північним сусідом і позмагатися між собою — хто ж завдасть Україні більшої шкоди на догоду Росії, яка всіма правдами й неправдами намагається відвернути виборчий процес від демократичного русла, щедро фінансуючи власних пішаків в Україні й підігруючи проросійським кандидатам.

Варто згадати Ігоря Маркова з його скандально відомою партією “Родіна”, яка перетворила затишну Одесу на арену політичних баталій. Постійно спекулюючи на темах належності Кримського півострова і статусу російської мови, цей “діяч” здобув неабияку кількість прихильників, які також не проти “підгодуватися” за рахунок Росії.

А скільки антиукраїнських інформаційних носіїв для промивання мізків електорату було розміщено на замовлення Маркова, доки СБУ і Мін’юст розігнали це сепаратистське кубло? До того, як втекти від правосуддя за кордон, до чого тільки не закликав лідер “Родіни”... Та і втік, мабуть, до власних хазяїв під крильце і зараз отримує чергові консультації щодо подальшого розвалу України.

На жаль, Марков непоодинокий в переслідуванні антидержавних цілей. Не встиг ущухнути інцидент із Марковим, як на території Криму вже нардеп Інна Богословська вирішила нагадати про себе, розмістивши білборди із зображенням себе, коханої, з текстами: “Крим український?”, “Досить ділити Севастополь! Дамо місту статус українсько-російської території!”

Зреагувавши на порушення законодавства, правоохоронні органи винесли народній обраниці офіційне попередження і передали матеріали в прокуратуру, на що Богословська навела смішотворні виправдовування, мовляв, спецслужба сама порушила Закон “Про рекламу”. Виникає питання: рекламу чого — розколу країни, сепаратизму чи посягання на конституційний лад?

Не відстають від нинішніх і колишні народні депутати. Вслід за Богословською вирішив нагадати про себе колишній парламентар Сергій Пересунько, який чи то від безграмотності, чи то від помилкового відчуття можливості залишитися непокараним розмістив плакати, де наша держава виявилися “Окраиной”.

На щастя, всі ці брудні технології не проходять повз правоохоронців. Тепер залишається надія, що наведені сумні випадки стануть антирекламою для чергових охочих поставити власні політичні ігрища вище за державні інтереси.

Інф.

КОМУНІСТИЧНИХ ПРОВОКАТОРІВ — ДО НАРОДНОГО СУДУ!

Віталій МАТЯШ,
журналіст, член Комітету
із декомунізації України

4 грудня 2009 р. в Центрі національного відродження ім. Степана Бандери відбулася прес-конференція, присвячена проблемі протиправних дій активістів Компартії України під час акції відкриття відреставрованого пам’ятника Леніну.

У прес-конференції брали участь: Микола Коханівський (КУН) — керівник групи патріотів України, які 30 червня 2009 р. намагалися самостійно виконати Указ Президента України Віктора Ющенка про демонтаж пам’ятників комуно-більшовизму й пошкодили пам’ятник Леніну в Києві; представники національно-патріотичних сил України Ігор Лісодід (ГО “Українська справа”) і Григорій Тихий (УНП), які постраждали під час відкриття відреставрованого пам’ятника Ленінові в Києві. До речі, всі вони — члени Комітету із декомунізації України.

Учасники конференції надали політичну оцінку подіям, які розгорнулися у Києві на Бессарабці 27 листопада й розповіли, які кроки готові зробити, щоб покарати представників Компартії України за їхні протиправні дії.

Микола Коханівський заявив: “Саме акція відкриття пам’ятника Леніну напередодні Дня вшанування пам’яті жертв Голодомору — Геноциду 1932—33 рр. є наругою над тими, хто постраждав внаслідок репресій за часів комуністичного режиму, а також образою честі української нації”.

“Саме тому ми зважилися на цей крок, за який нас ледве не вбили представники КПУ, — наголосив Ігор Лісодід. — Неприпустимо, коли безпосередні спадкоємці кривавого комуно-більшовицького режиму з теперішньої Компартії України поводяться в незалежній Українській державі так зухвало, з відчуттям повної безкарності. А ще прикріше, що нинішня влада дозволяє їм так чинити, а потім ще й покриває їх”.

“Під час бійки біля пам’ятника Леніну мене могли вбити: ще два-три удари — і кінець. А міліція саме нас вважає винуватцями. Ці так звані охоронці правопорядку поводилися з нами дуже грубо й зухвало, не хотіли приймати наші заяви на відкриття кримінальної справи проти активістів КПУ, котрі побили нас, не хотіли відпускати нас до судмедекспертизи. У нашій міліції працює ще чимало українофобів”, — продовжує думку Лісодіда Григорій Тихий.

За словами адвоката потерпілих Олега Бондарчука, за фактом жорстокого побиття патріотів України І. Лісодіда та Г. Тихого підготовлено звернення до Генпрокуратури України з вимогою розслідувати ситуацію й покарати активістів КПУ, які завдали тілесних ушкоджень українським патріотам.

Також учасники прес-конференції зачитали Заяву Комітету із декомунізації, яку підписали 36 патріотичних організацій і політичних партій, зокрема ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, де вимагають від чинного керівництва країни скасувати державну реєстацію Компартії України, а її лідера Петра Симоненка зняти з президентських перегонів, притягти до кримінальної відповідальності організаторів акції відкриття пам’ятника Леніну.

“В поборюваннях цивілізацією культури — трагедія і культури, і цивілізації”.

КАМО ГРЯДЕШИ, УКРАЇНО?

Продовження. Поч. на стор.1

ків парламентських слухань: хіба лише на українському **книжковому** ринку домінує не українське рідне слово, яке є найважливішим чинником самоідентифікації? А інформаційний простір, а кіноринок, а ринок телепродукту, а шоу-бізнес! Не робитиму повного переліку тих національних питомо українських сфер, звідки за останнє десятиріччя інтенсивно витіснялось українське слово. Ви їх добре знаєте.

Мене просто вражає ця роздвоєність мислення російського ліберала, який закликає в Росії захищати свою мову, культуру, історію, а щодо нас, українців, пропонуються інші підходи: “Зачем украинцам, отказываясь от русского языка, обеднять себя”. І дає нам пораду: будьте прагматиками — бережіть російську мову, яку нам нав’язували, витісняючи свою рідну, починаючи від часів Мазепинської поразки і до поразки УНР, забороняючи все українське сотнями указів та циркулярів.

Виникає цілком логічне запитання до адептів подібної концепції не стільки до тих, хто за межами України, а хто серед нас: чому ви, прагматики, не вивчаєте української мови в Україні, а воюєте за свої колонізаційні принципи, поширюючи тезу, що Україна — це тимчасове явище, що ми втратимо державу (теза постхолуйського періоду тих колишніх комсомольських діячів, які позиціонують себе як вороги **нашої** держави, як меншовартісні “малороси”, які їдуть до Дніпропетровська чи Запоріжжя (географічного осереддя України) і переходять на чужу мову, запобігаючи ласки перед колонізаторами нашого краю, які добре усвідомлюють, що російська мова є в Україні нині не лише засобом зросійщення, а й глобалізаційного знеосіблення). Слухаючи мову багатьох депутатів, особливо з ПР, я зауважую, що вони — більшість з них! — володіючи українською мовою, принципово артикульовано вдаються до російської мови, нав’язуючи багатомільйонній українській нації не лише чужу мову, чужу історію, чужу культуру, прагнучи розчленувань, розділень, знеосіблень, денаціоналізації українського масиву, який зберіг себе всупереч репресіям, голодоморам і лінгвоцидам.

І зрозуміло, чому ліберал М. Швидкой нам по-приятельськи нашіптує на вушко: “недопустима своего рода украинизация” історії, “пересмотр очевидного” (це для нього очевидного з часів перемоги більшовиків) “уравнивания, к примеру, Героев Советской армии и националистов”. У Росії не бачать того вже очевидного факту, як червоноармійці урівняні з денікінцями, колчаковцями, з власовцями. Не бачать, як російська Церква канонізує самодержців і керівників білого руху... Ось така вона, логіка лібералів: націоналізм — це погано, а шовінізм — це добре...

І те, що очолювана депутатом Держдуми Росії Н. Нарожницькою комісія з питань “правильної російської історії” при Президентові Дм. Медведєву почала видавати серію історичних праць із фальсифікації історії за аналогом комісії часів Катерини II та совдепії, не засуджується російськими ліберал-демократами...

Ось кілька витягів з наукових праць членів цієї комісії С. Баранова та Д. Конова “Русская нация” (Современный портрет. — М., 2009 р.): “Нельзя согласиться с мнением, что на Украине нет своей культуры, но вся она российского происхождения. Однако культура Украины несколько отдельна от общерусской — это культура **народности** в процессе становления, но отнюдь **не нации**” (стор. 112). Правда, “глибока наукова думка” доби Дм. Медведєва?! Не менш “глибокими” постулюваннями є наступне: “Українці не асимілюють в масовому порядку представників інших етносів, хоча поокремішні випадки асиміляції, без сумніву, є. Це свідчить про те (вслухайтесь!), що український етногенез не є домінантним вектором етногенезу на Україні, а українська держава (ці слова я переадресовую окремо до В. Литвина) фактично не є національною державою, так само як і український етнос не є самодостатньою нацією, до якої можна було б приєднатися” (стор. 113). Після такого “глибокого і модерного” аналізу не менш “модерна” прагматична рекомендація керівництву Росії (цитую з оригіналу): “Необходимо объединение основных территорий русского этноса в единое на начальном этапе конфедеративное пространство в составе России, Белоруссии и Украины. Уже до юридического закрепления такой конфедерации сама работа по созданию такого геополитического пространства значительно укрепит и оформит русский этнос”.

Я не можу не звернути увагу всього свідомого українства на ті загрози, які йдуть для нас із Півночі у зв’язку з тим, що наступного року ми будемо робити вибір, підтримуючи тих, хто хоче офіційно впровадити в Україні другу державну мову, посівши президентське крісло.

Ці “глобалізаційні технології” помосковському продукують щоденно в Росії кілька наукових центрів, які безперешкодно розповсюджуються, тиражуються в Україні...

Чому я звертаю на ці явища вашу увагу, шановні учасники парламентських слухань? А тому, що свого часу українські політеліти дослухались до подібних рекомендацій, які мали місце майже сто років тому. Саме тому я змушений вдаватися до цитат “великих прагматиків” початку XX сторіччя з Росії. Ось, наприклад, візьмемо професора О. Будиловича, який у своєму слові на урочистостях у Санкт-Петербурзькому Слов’янському благодійному товаристві виголосив наступне: “Русское племя уже издревле раскололось по типу, быту и культуре на два самостоятельных народа: северорусский и южнорусский, или как теперь чаще выражаются, великорусский и украинский”. Це — констатуюча частина тодішніх інтеграторів. Головний висновок: “Мы должны дать дружный отпор тем “украинцам”, которые — по святой ли простоте или по интригам врагов, или, наконец, по корыстному желанию стать из вторых в городе первыми в деревне — упражняются теперь в раскалывании то “немецким топором”, то “польскою пилою” самого ядра нашей земли ” (стр. 37. “Украинская болезнь русской науки” М., 2004. Изд-во “Имперская традиция”).

Цю цитату взято мною в одній із багатьох праць, присвячених “украинской болезни русской нации”, в передмові до якої упорядник перевершує відвертістю і самого Геббельса: “По своей сути “украинство” является серьезнейшей болезнью Православной цивилизации в целом. Именно эта болезнь явила миру и хорватов, и косоваров — сербов, предавших Православие. Наши южнорусские сепаратисты — “украинцы” (цей бере в лапки нашу самоназву) — такие же предатели Православной цивилизации, как и русского единства”.

Порятунок один — розчиняйтесь, братове, і якомога скоріше в глобалізаційному світі по-московському. Потрібно нагадувати історикові Литвину В. М., чим закінчилися в 20-х роках XX сторіччя загравання з подібними теоретиками, як теперішні М. Смолін, та К. Затулін, які складають реальні рекомендації для Путіна. Маю на увазі і Скрипника, і Коцюбинського, і Шумського, й усі мільйони українців, замордованих згодом Голодомором. Чи нас нічого не вчить історія? Адже глобалізаційні процеси почалися саме на початку XX сторіччя.

Фото Ксенії Гладишевої

Згадаю принагідно і висловлювання відомого дисидента Олександра Зінов’єва, який у праці “Глобальный человейник”, написаній у Мюнхені 1996 року, зазначав, що наш XX вік був, можливо, найдраматичнішим в історії людства з точки зору людських доль, ідей, соціальних систем і цивілізацій. “Але попри все це, він був віком людських пристрастей і почувань, — віком надій і відчаю, ілюзій та прозрінь, спокус і розчарувань, радощів і горя, любові та зненависті. Це був, можливо, останній людський вік. На зміну йому насувається лава віків нелюдської або постлюдської історії, історії без надій і без відчаю, без ілюзій і без прозрінь, без спокус і без розчарувань, без радощів і без горя, без любові і без зненависті”.

Проте задовго до О. Зінов’єва великий наш земляк Микола Бердяєв (**1922 р.**(!)) у своїй розвідці “Воля до життя і воля до культури” застерігав європейців від того, що їх очікує, наголошуючи, що між культурою і цивілізацією — велика прірва. Цивілізація намагається здійснити “життя”. Цивілізація створює могутні держави, такі як США, могутній капіталізм і пов’язаний з ним соціалізм, вона здійснює волю до світової могутності та організації. “Але в могутній Німеччині, — писав він, — ніколи не буде вже Ґете, не буде німецьких ідеалістів, не буде великих романтиків, не буде великої філософії і великого мистецтва, — “**все стане в ній технічним, технічною буде і філософська думка...**”, “метод завоювання візьме гору над інтуїтивно-цілісним проникненням в буття. Неможливий уже Шекспір і Байрон в могутній цивілізації Британської імперії. Це ж стосується й Італії”. Висновок М. Бердяєва простий: в цих поборюваннях цивілізацією культури — трагедія і культури, і цивілізації, і трагедія європейців.

На початку XX сторіччя ще не існувало термінів “глобалізація” та “самоідентифікація”, тому філософ вживає поширені у філософії терміни “культура” і “цивілізація”. Отже, ця опозиційна пара існує спередвіків, але такого фатального виміру вона набула лише в XX сторіччі, сторіччі прискореної технізації, індустріалізації, а тепер уже й інформатизації... Не треба викреслювати з цього ряду і процесу колективізації, що супроводжувався нечуваною деформацією особистості та суспільства в цілому, яке відривалось від морально-духовних джерел, деформацією, пов’язаною з насильницьким обезбожнюванням, дехристиянізацією та атеїзмом. Отже, глобалізація — це відповідні й революційні злами, демографічна алхімія, завданням якої було витворення нової спільноти — радянської. І все це освячувалося новою релігією, релігією прогресу, батьком якої, як ми знаємо, був філософ Коген...

Культура тому і винищувалась, винародовлювались її носії на всьому просторі нової імперії — СРСР. А культура, як відомо, пов’язана з культом пращурів, з традиціями і переказами, вона виповнена священною символікою, яку необхідно десакралізувати, — в ній, культурі, нам дані “**знаки і натяки на іншу духовну реальність**” (М. Бердяєв). Тому кожна культура є культурою духу, в підґрунті якої — творча робота, в ній присутня жива доля нації, її історія, тому вона безкорислива і безцінна в найвищих її виявах. А цивілізація — завжди “зацікавлена”, бо покликана задовольняти життєві потреби, потурати насолодам, задоволенням. Тому цивілізація прагне до могутності, до субординації, до організації самого життя, самої культури, культури на замовлення, культури, в якій дедалі помітнішою стає цивілізаторська складова. В культурі — сучасній — великі релігійні символи десакралізуються. З поразкою високої культури стає підноситися фактор “економізму”, тобто комерціоналізації культури, що породжує всеохопний масскульт, покликаний знеособити кожну етнічну одиницю, розмити етноси, які були стійкими завдяки кристалізації високих духовних змістів кожної національної культури.

На зламі XX і XXI сторіч всі футурологічні суперечки точилися навколо двох прогнозів: Фукуями та Семюеля Хантінгтона. Перший у відомій праці “Кінець історії” 1989 року стверджував, що із завершенням глобального конфлікту двох систем і зникненням комунізму весь світ стане світом демократії, лібералізму та вільного ринку, і цивілізація всього світу уподібниться до американської. Цей своєрідний науковий міф з перебігом часу був спростований Хантінгтоном, який сповіщав, що замість міждержавних воєн нас очікують великі міжцивілізаційні конфлікти, вкладаючи в поняття цивілізація ще й культурно-релігійний зміст. Через 20 років за цими прогнозами ми можемо впевнено стверджувати, що світ ніколи не стане американським, оскільки він, на відміну від “коктейлю США”, сполучений зі своїми давніми культурами, мовами та власною історією, отже, з належним рівнем самоусвідомлення і патріотичними візіями. Фукуяма 20 років тому ототожнював модернізацію світу з вестернізацією. І потужний економічний стрибок Далекосхідних країн спростував цю тезу, який, властиво, і відбувся завдяки високому ступеню самоідентифікації як японців, так і китайців... Уся ж практика українського державотворення ґрунтується не на національних засадах, пріоритетних, як це відбувається навіть в африканських країнах, наприклад, Судані. Головні ж критерії й мотивації наших перетворень впродовж 18 років — це ринок, реформи, конкурентність в усіх сферах, включно з культурою. І всі вони зводяться виключно до економічних показників, які з кожним роком все падають і падають... Ці показники примітизовують, атомізують суспільство, яке стає не суспільством духовно-спорідненого життя, а спільнотою виживання, убогодухого самозбереження, а не духопіднесення. А світ цікавий не лише цивілізаційними всеуніфікуючими глобальними здобутками, а передовсім культурними набутками, культурним різноманіттям. І не існує культур головних чи другорядних, культур важливих чи малозначущих. Польський антрополог Броніслав Малиновський ще 1912 року заявив, що не існує ієрархії культур, а отже, й ієрархії мов. Усі вони — від Всевишнього. І мови даються кожному етносові як космічна програма, як завдання бути собою, тобто виконувати своє земне призначення. Тома Аквінський сказав: “Бог у різноманітності”.

Кожна з існуючих культур у певних умовах і за певних обставин створює відмінну систему цінностей цілком логічних і функціональних і наближених до довершеності. Саме тому цей постулат різноманітностей розвитку людства і рівнозначностей та рівноцінностей культур є найважливішим для людства. Всі культури відкриті, взаємовіддзеркалювані... Проте глобалізаційні мілітарні режими намагаються розтрощити ці системи дзеркал, аби в кожні порожні рамки втиснути свій політичний колаж: “наше покоління вибирає колу...”

Електронно-інформаційні рекламні технології ніколи не замінять культурної комунікації всередині кожного етносу.

На схилі віку Папа Іван Павло II, будучи немічним, потратив частину свого серця на те, аби переконати різні суспільства стати відкритими для культур, для душ, для порозуміння і споріднення в Єдиному Творцеві. А це означало — долання суспільних, цивілізаційних відчужень, долання винятковості і зверхностей одних над другими. Адже ці зверхності і винятковості є вкрай згубними як для носіїв цих винятковостей, так і для меншовартісних.

Замислимось на хвилинку. Чи ми, живучи у відмінних мовно-культурних координатах, будемо шукати способів приниження інших, відмовляючи їм у праві бути собою, засягаючи фактично на Господню волю, чи ми будемо прагнути пошуків, мовно-культурних віддзеркалень? Які є єдино прийнятними, і які убезпечать не лише нас, українців, а й усе людство від майбутніх катастроф? Це шлях вибору, який мусять зробити як США, так і Росія. І цей вибір, на мій погляд, буде вирішальним для глобалізованого світу. Якщо ж замість мовно-культурних діалогів запанує мова військових статутів і наказів, де під слово “ворог” підверстується “чеченець”, “грузин”, “українець” чи “татарин”, то справді світ дійде до глобальної катастрофи. І за наявності різної пагубної зброї — атомної, хімічної, біологічної — ця справа вже й не така складна.

Далі буде.

Павло МОВЧАН

ЧИ СКІНЧИТЬСЯ РЕЖИМ?

Україна наблизилася до виборів. Електорат перебуває у стані цілковитої розгубленості, бо постаті, виставлені на електоральний кін не народом, а так званою “елітою”, виявилися старою, заяложеною кон’юнктурою. Альтернативних яскравих особистостей, що їх конче потребує Україна, нема.

Ситуацію, в якій опинилося українське суспільство напередодні чергових президентських виборів, прокоментував видатний соціолог Юрій Саєнко — доктор економічних наук, професор.

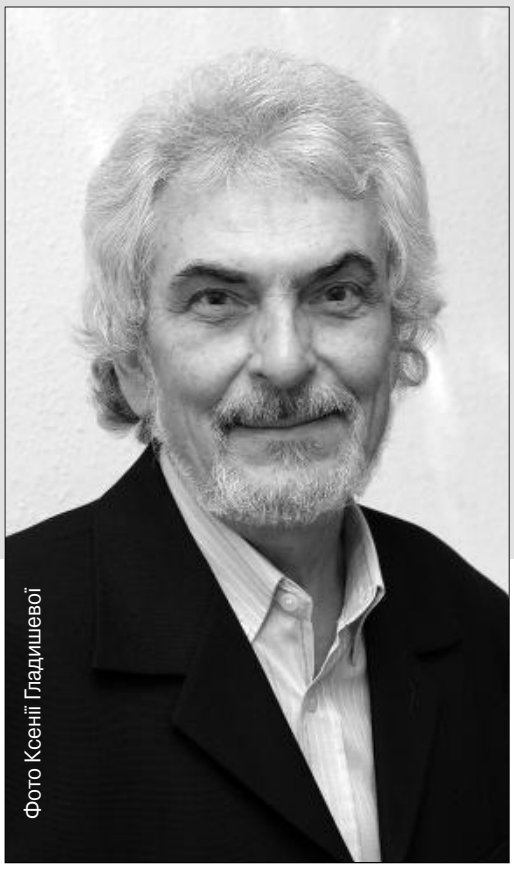

Фото Ксенії Гладишевої

— Юрію Івановичу, яким наше суспільство прийшло до цих виборів?

— У нас є дві колосальні проблеми. Перша — це перехід від сталінізму, комуністичної формації. І хоч говоримо про перебудову, зміну суспільства, те, що відбувається, — це багатовекторне стикання в тенетах рудиментів сталінізму. Сподівалися, що зробимо швидкий перехід до європейського напряму, а породили другу проблему — перейшли до кучмізму. Це теж тоталітарний режим, але заснований не на суспільній власності, а на олігархічно-кримінальних механізмах пограбування і перерозподілу народних багатств. Кучма створив дуже сильну олігархічну систему управління державою.

П’ять років тому був Майдан як протест проти сталінізму, з яким ми не розправилися, і кучмізму. Майдан був спонтанним волевиявленням втомленого режимом народу. Аби його не підірвали провокаціями, Майдан контролювали опозиціонери, і це було дуже мудро. Волевиявлення народу треба спрямовувати, інакше воно може вилитися у бунт, принести деструктив. І тоді реалізувався потенціал самовідтворення України, повернення до тих класичних історичних демократичних засад, які завжди були у дусі волі українського народу. І всім здавалося, що Ющенко виправдає надії й стане чудовим керівником, довіра була надзвичайно велика. Його підтримували 52—60 %, які перетворилися на 2—3 % тепер, як свідчать опитування.

Наша громадськість опинилася на вищому рівні демократизації й плекання майбутнього України, ніж наша влада. Для народу особа Президента стала дуже болючою. Тепер нам треба виборсуватися не тільки зі сталінізму і кучмізму, а й із прірви невизначеності й безвідповідальності. Нерозв’язані проблеми минулого загальмували поступ України. Здорове суспільство визначається тим, наскільки воно розв’язує проблеми майбутнього. Обтяжений невіглаством, корупцією і зажерливістю тягар не пускає нас у майбутнє.

Розумно розвиваються країни Прибалтики. Чехія й Угорщина дуже швидко ідуть вперед. А ми весь час буксуємо, ба більше — руйнуємо і без того хистку систему влади. А чітка система управління — становий хребет суспільства. Мислячий виборець у розпачі: як і що відроджувати? Заради якого майбутнього? Чи можна довірити країну лихварям, які тільки й здатні хвацько обливати брудом одне одного?

“Вони” звикли брехати — обманювати народ і не виконувати того, що обіцяють. “Вони” не каються перед народом. Наш добрий виборець зрозумів би, якби вони хоч виправдовували свою бездіяльність, наводячи якісь аргументи. І це викликало б хоч якусь повагу до влади, почуття того, що вона усвідомлює свої помилки. Але і цього зараз не відбувається.

І все, що чуємо в програмах претендентів, — тільки омана заради шляху до “роздаточного корита”. Всі повторюють заяложені й знецінені лозунги. Усі, крім Яценюка і Гриценка. Яценюк декларує щось нове, та не каже, як це робити. Усі малюють світле майбутнє. І комуністи також обіцяли добро для всього світу, яке творили засобами зла. А таке добро перетворюється на зло. А народ жадає єдиного: яким буде майбутнє країни?

Дискусії про авторитарність видаються мені вторинними порівняно із питанням відповідальності. Перед ким і як обранці звітуватимуть про зроблене?

— То що ж робити українському виборцеві?

— Мені дуже подобається американський підхід. Вони кажуть: “Не критикуйте поганого, а робіть те, що можна зробити. Не кажіть проти чого ви, а скажіть за що, тоді стане зрозуміло, і проти чого”. А ми зациклилися на боротьбі, на знищенні одне одного. На цьому тлі інформаційний простір заполонили зайди на кшталт Шустера і Кисельова, які всі наші доленосні проблеми навмисно зводять до шоу.

Засоби масової інформації покликані інформувати людей, формувати свідомість. Насамперед ми повинні стати новим суспільством і людьми нової свідомості. А що відбувається на телеканалах? Суцільний проросійський і навіть російський продукт, хохмацькі блюзнірства, паскудні телесеріали — засмічення розуму і душі. І тому народ, який виявився відповідальним, у розпачі. Народ знає, чого коштують ці обіцянки. Люди ображені й принижені.

Дії влади нівелюють майданну гідність народу. І коли деякі соціологи пишуть, що в нас аморальне суспільство, то забувають, що народ ніколи не аморальний. По-перше, народ відроджується — тобто народжує і виховує нове покоління. По-друге, транслює всі ті цінності, які були в минулому, майбутнім поколінням. Недарма, попри всі заборони, у народній пам’яті залишилася ідея незалежності, народна культура, ідея української демократії, виборності, мови. Дуже багато фундаментальних цінностей: традицій і звичаїв. Лише влада, як свідчить історія, часто буває аморальною. Вона блокує оздоровлення правлячої еліти, хоч народ народжує таких людей.

Для мене, наприклад, трагедія, що Рух не оновлюється вже 20 років. Така прогресивна, здавалося б, сила... Чому ж ви за цей час не виховали молодого покоління, не підготували до професійної політики? У нас же є покоління грамотне, яке знає, що таке західна демократія, знає мови, право. І воно вже готове будувати нову державу, але ніхто його до керма не підпускає.

— У якому напрямі має рухатися суспільна думка, щоб зламати цей стереотип?

— Знаєте, як можна змінити політичну еліту, систему управління? Через громадянське суспільство. Але таке суспільство не виникає само по собі. Ми вивчаємо його стан, проводимо моніторинг, щороку ставимо понад 300 питань, серед яких є таке: “Чи беретe участь у роботі громадських організацій?” Так-от, упродовж 18 років схвально відповідають на це запитання 17 відсотків.

Це свідчить про те, що всі механізми державотворення у нас заблоковані. Як виникає громадянське суспільство, через яке можна оновити еліту і змінити державу? Його має створювати середній клас, тобто люди високосвідомі, високопрофесійні, які відстоюють мову, традиції, право на тій основі, що вони матеріально забезпечені. Частина — науковці, вчителі — на забезпеченні держави, а більшість тих, хто сумлінно має займатися бізнесом. Наші олігархічно-кримінальні кола це усвідомлюють, і тому не створюють умов для розвитку середнього класу, блокуючи всі правові й економічні канали. Навіть якщо є відповідні закони, то їх не виконують.

Коли виникає середній клас, то він починає створювати громадські організації. І коли наростає громадський рух, він бере під контроль владу. Спільнота призначає владу, і потім контролює, як виконується програма, до якої вона також причетна. Скажіть мені, Черновецькому потрібна така музика? І передусім такі, як він, усе це заблокували.

Ось і виходить, що з 1992 року громадським життям живуть лише незмінні 17 відсотків, які не мають впливу через нечисленність. До речі, демократичні суспільства мають не менше 60–80 % громадськи активних людей. Тож якщо ми залишимося у цьому стані, то у нас немає майбутнього. І розмови про європейський напрям, демократію лишаються порожніми розмовами.

— Що Ви порадили б робити людям, які хочуть змінити цей стан, на що спиратися?

— Думав, що ситуація зміниться через 20 років, через покоління. Але цього не відбулося. Це покоління — лише виконавці. Їх тримають на рівні простих спеціалістів, не віддаючи важелів влади, арени політичної боротьби. Але в будь-якої нації є механізм самовідтворення. Попри все, ми прийдемо до певної точки, коли наростання національного внутрішнього латентного потенціалу, якого ми зараз не помічаємо, вийде на поверхню, і почнуться фундаментальні зміни. Вони почнуться тоді, коли відійдуть люди, які пам’ятають про радянську планову систему. Адже нині більш ніж 20 відсотків опитаних мріють повернутися в минуле.

Ще одна наша біда в тому, що ми не маємо живої пам’яті про інші моделі життя. Західна Україна перебувала під Радянським Союзом недовго. Прибалтика, Польща також. У них є така пам’ять, тобто люди, які знають, як жити по-іншому. А ми повинні все це відродити. Нове покоління здобуває нову свідомість, бачить, як має бути. Суспільство вже відкрите. Згадаймо, що навіть інформаційно замкнений Радянський Союз розвалився, як тільки відкрилась альтернатива.

Майдан також не забувся. Він міцно закарбувався в свідомості. Ми можемо! І коли настане час, зможемо впливати на події цивілізованим шляхом, як це робили на Майдані, без революцій і катаклізмів. І навіть у тих умовах, в яких перебуваємо, прийдемо до точки не перевороту, а повороту.

— То помаранчева революція принесла користь?

— Майдан — це не була революція. Я проти того, щоб називати ті події революцією. Революція — це зміна системи. А в нас лад не змінився. Знову були прем’єрами Янукович та Єхануров. Фальсифікатори виборів 2004 року — в оточенні Президента, інших він нагородив. Усе лишилося так, як було. Стало навіть гірше, бо розвалилася система управління.

Провина тих, хто стояв біля витоків незалежності, в тому, що треба було творити не словесні моделі України, а будувати систему влади. Рух мав узяти владу в свої руки, як Вацлав Гавел, Лех Валенса. А нашим не вистачило розуму, мужності й волі... Рух міг відновитися після Майдану. Знову схибили...

— Хто ж тепер і на яких рівнях управління має брати владу в свої руки?

— Відомо, що мурашники поділені на дві частини: “робітники” і “керівники”. А коли вчені заради експерименту ці два “класи” розокремили, то кожна частина знову поділилася на виконавців й еліту.

Чи є в нас потенціал керівництва? Він незначний. Запитуємо в людей: “Чи є у вас духовні лідери?” Мали на увазі особистостей, які є взірцем того, як треба поводитися, зберігати цінності, словом — “народною совістю”. Адже в Україні є “совість нації” — Іван Дзюба, Євген Сверстюк, брати Горині, Ігор Юхновський, інші. Лише 15 % відповіли, що такі люди є. Начебто мало. Та ми не знаємо норми, може, це достатньо?

На запитання, чи є хороші адміністратори, схвально відповіли 17 %; успішні, чесні бізнесмени — 20 %; кваліфіковані виконавці — 50 %. Виходить, що у нас нація виконавців? Що ми за 18 років незалежності не створили нової еліти й умов, щоб вона з’явилася і довела свою здатність до дій.

Ось Анатолій Гриценко, людина високопрофесійна, має освіту нашу і закордонну. Знає не тільки армію, він компетентний у багатьох питаннях управління. Але люди його не бачать — еліта його тримає в тіні. І навіть Банкова усунула з посади міністра.

Однак процеси самоорганізації й самовідтворення закладені в закономірності розвитку суспільства. Прикладів з історії достатньо. Німеччина відродилася, і з фашистської перетворилася на розвинену державу. Але ж ми відмовилися від плану Маршалла, який нам також пропонували... Ще один приклад — Японія. Країна, яка була до зубів озброєна і навіть кидала виклик Америці, також відродилася у демократичне суспільство, правда, за допомогою американців.

— Чи можемо ми у цьому сенсі розраховувати на “закордон”?

— Європа нас кинула напризволяще, хоч і обіцяла дуже багато. Невідомо, як поведеться новий уряд Барака Обами. Але все-таки нічого нам сподіватися на допомогу. Зараз наша економіка, інформаційний і політичний простір на 85 % залежать від Росії. Вплив Європейського Союзу — 5—7 %, американський — також, і власний — стільки само. Не відомо, як вирватися з лабет Росії. Купуючи газети, жодної українською мовою в продажу не бачу. Хоч кіоск — за 200 метрів від Секретаріату Президента. Всі наші кандидати сплутані капіталом із Росією.

— Юрію Івановичу, на кого з кандидатів більшою мірою можна покластися?

— Народ бачить лише двох реальних претендентів: Януковича і Тимошенко. БЮТ поводиться стриманіше, навіть Юлія Тимошенко наприклад у Краматорську виступає українською мовою. І на всіх рівнях міжнародних відносин їй вдається досягти конкретних домовленостей, а це важливо.

Нещодавно відбулася дуже цікава прес-конференція саміту СНД в Ялті, в якій брав участь прем’єр-міністр Росії Володимир Путін. Він зазначив, що уряд Тимошенко вперше за 18 років вчасно розрахувався за газ. І підписали стандартний договір, такий самий, як із шістьма європейськими країнами, а не спеціальний, як пліткували. Хоч би що казали, цей уряд працює. Чи варто втрачати те, що вже маємо?

Якось я спостерігав, як Юлія Володимирівна, розмовляючи російською, обмовляється українською. І не побоялася нагадати Путіну, що Україна — суверенна і незалежна держава, з чим він погодився, повторивши вголос, а це, погодьтеся, виняткове явище.

Ще одне — у Тимошенко є політична структура, на відміну від інших, що лише слугують прикриттям.

— Якими дослідженнями займаєтеся?

— Ми продовжуємо досліджувати наслідки Чорнобильської аварії, розвиток атомної енергетики в Україні в його перспективах, у всіх аспектах.

Ще одна цікава тема — консолідація суспільства. Зараз спостерігаємо консолідацію таку саму, як у війну, в біді — на рівні кондомініумів. Родини, колективи житлових будинків, організацій культивують взаємодопомогу. Але нашим співвітчизникам ще потрібно навчитися поважати одне одного в умовах успіху, плідної професійної діяльності, консолідуватися не тільки в біді. Треба змінювати менталітет — вчитися бачити у ближньому більше чеснот, а то все вади й вади...

Спілкувалася
Людмила ІЛЬЄНКО

МИ КОРЕНЕВО ПОВ’ЯЗАНІ ІЗ ЗЕМЛЕЮ

У період кризи, передвиборної кампанії й грипозної лихоманки проблема збереження довкілля не стала менш вагомою складовою нашого життя, хоч зі ЗМІ її витіснили інші повідомлення. Екологічна ситуація в нашій країні потребує тісної співпраці громадських організацій і урядових структур.

Торік Президент України Віктор Ющенко підписав два укази, якими передбачено у найближчі роки створити 43 національні природні парки, природний заповідник, ботанічний сад загальнодержавного значення, а також розширити деякі об’єкти, що вже існують. Аби дізнатися, що зроблено за рік у цій царині, поспілкуємося із заступником міністра охорони навколишнього природного середовища Миколою МОВЧАНОМ.

Карпатський біосферний заповідник

— Пане Миколо, що таке національний природний парк?

— Природний парк — територія, визначена законом, що охороняється від більшості типів людської діяльності й забруднення. На відміну від заповідників, національні природні парки створюють для відпочинку. Основні завдання парку — збереження природних комплексів та об’єктів; науково-дослідна робота з вивчення природних комплексів; розробка рекомендацій з охорони довкілля й ефективного використання природних ресурсів; створення умов для туризму.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища через Укази Президента прагне тиснути на місцевих можновладців, або, якщо хочете, олігархів місцевого значення. Ми переконуємо, що природні парки дають і даватимуть до державного бюджету в десятки разів більші прибутки, ніж сплачують великі й малі підприємства і підприємці у вигляді податків.

Перший заступник міністра Степан Лизун і заступник міністра Микола Мовчан

Природне надбання нації — це довкілля. Якщо довкілля в країні чисте, то здорові громадяни цієї країни. Отже, чистота навколишнього природного середовища — головний чинник здоров’я нації.

— Як працюють природні парки?

— Ось наближаються свята, а з ними — вихідні, невеликі відпустки. Люди, які живуть і працюють у великих містах, у вільні від роботи дні прагнуть наблизитися до природи. Тож вони вирушають у відпустку якнайдалі від мегаполісів і ближче до гір, великих водойм, де багато повітря, де можна побачити щось нове, збагатитися враженнями.

Приїжджаючи наприклад до Рахова, а це географічний центр Європи, Карпатський біосферний заповідник, оселимося в готелі, купуватимемо сувеніри, відвідуватимемо музеї тощо. Так ми витрачаємо певну суму грошей з користю не лише для здоров’я, а й для інтелекту, духовної складової нашої особистості. Отже, і бюджет матиме прибуток.

— Під час таких відвідин ми зміцнюємо імунітет, отже, не хворітимемо.

— Обраховуючи потенційні прибутки від діяльності національних природних парків, цей бік навіть не беремо до уваги. Але це справді так. Людина, яка повноцінно відпочила, працюватиме з новими силами. Крім того, збільшується її творчий потенціал, бо вона побачила не відоме досі. Особливо важливо це для дітей. Побачити незайману природу, на жаль, тепер можна далеко не скрізь.

Ось якби місцеві чиновники до кінця усвідомлювали, що таке національний природний парк, які прибутки він може приносити, вони не чинили б перешкод створенню. Адже це не лише зона відпочинку. У місцевості, де немає шкідливого виробництва, можна без застережень збирати ягоди, гриби, лікарські рослини, у водоймах ловити рибу тощо. Ми хочемо наблизити національні природні парки до людей, показати їхню користь.

— Яку ще користь можуть приносити природні парки?

— Ми удосконалюємо Закон про природно-заповідний фонд, щоб до цього фонду увійшли інвестиції в частині побудови інфраструктури. Мінприроди і департамент охорони навколишнього природного середовища через заповідники розробляє програму відтворення рослинного і тваринного світу.

— Що це за програма?

— Рослинний світ відтворюємо через ботанічні сади. Наприклад, у ботанічному саду ми виростили ті види рослин, які зникають, адже головна функція ботсаду — плекати такі види. Ботанічний сад передає вирощене у розсадники заповідника, де вирощують масово і розсаджують у місцях, де певні види росли в природних умовах. Залишки продають — так з’являються кошти на розвиток.

Щодо тваринного світу плануємо резервати для відтворення рибних запасів. Вирощуватимемо цінні види риби, ті, що зникають, занесені до Червоної книги. Це білуга, осетр, форель, інші. Через систему відтворення можемо збагатити наш раціон і не витрачати гроші на закупівлю риби за кордоном — матимемо власну. Крім того, наповнення водойм рибою поверне загальний природний біоценоз води, бо ж добре відомо: якщо в річці водиться риба чи раки, то вода в ній чиста. Річки — малі й великі — не заростатимуть бур’янами, не засмічуватимуться.

— Над чим іще працюєте?

— Міністерство прагне донести до людей думку, щоб природно-заповідний фонд оцінювати в рівнобедреному трикутнику: історія, довкілля, духовність. Духовність тут — верхній кут трикутника, його вважаємо головним, найважливішим. Кути в цьому трикутнику однакові, жоден з них не може бути меншим, куцим. Якщо урядовець — високоосвічена духовно багата людина, то й стан довкілля посідатиме в його світогляді одне з головних місць.

Щоб духовність зайняла належне їй місце, проводили конференцію зі священиками. Хочемо, щоб священнослужителі незалежно від конфесій — православні, католики, греко-католики, мусульмани, юдеї — проповідували екологічні цінності. Якщо працюватиме принцип трикутника, де найголовніше — духовність, якщо суспільство це усвідомить, то в країні належно буде пошановано історію й довкілля.

У кожному національному природному парку є храми. Адже їх будували не будь-де, а в певних визначених місцях, які вважали святими. Треба, щоб через духовність ми прийшли до шанобливого ставлення до довкілля. Тож священики як авторитетні у громаді люди звертатимуться до земляків, пропагуючи шану до культури рідного народу, а в цьому контексті — до природи.

Річка Оріль. Дніпропетровщина

Важливо не переривати зв’язку поколінь, щоб старші доносили до молодших той пієтет, із яким наші предки ставилися до природи. Давнє українське висловлювання про те, що земля свята, бо вона дарує життя, не повинно забутися в часи урбанізації й глобалізації. Пам’ятаєте з історії й художньої літератури, що представники різних поколінь жили разом, діди й прадіди виховували онуків і правнуків на легендах і переказах, на вікових традиціях. І це було правильно з погляду нашої хліборобської культури. Не відриватися від землі, живучи на високих поверхах, а наближатися до неї, ходячи босоніж по росяній траві. Наша нація не може жити далеко від землі, забути досвід і знання предків, бо ми коренево з нею пов’язані, лише завдяки землі ми українці.

На жаль, зв’язок поколінь нині перервано, молоді стають черствими. А якщо людина черства, як вона зможе полюбити пташку, землю, квітку? Тому так важливо, щоб працював принцип нашого трикутника, і тоді суспільство наблизиться до ідеалу, відпаде багато проблем, пов’язаних із духовністю, та й зі здоров’ям також. Не нова думка про те, що здоров’я тілесне починається з духовності.

— Минуло більш як рік відтоді, як вийшли укази Президента про природно-заповідну справу і національні природні парки. Які проблеми виникли?

— Із природними парками слід поспішати, бо триває масова приватизація. Не можна допускати тотальної приватизації, бо в такому разі державі доведеться викуповувати землю в приватних осіб, як це відбувається в деяких західноєвропейських країнах. А якщо наприклад річку на той час уже понівечили? Це цілком реальна ситуація, коли розорюють береги, бо приватники недбало ставляться до збереження охоронних прибережних смуг.

Приватизація прибережних смуг відбувається з порушенням чинних законів України.

Вважаю, що приватизацію водойм слід заборонити. Річки — малі чи великі, — ставки, озера повинні перебувати під опікою держави і контрольних органів. Лише так зможемо вберегти водні ресурси від занечищення і занепаду, а в підсумку — від зникнення.

Крім того, законодавство у сфері заповідної справи потребує приведення у відповідність сучасним вимогам і потребам, бо бракує механізмів економічного стимулювання створення і збереження заповідних територій. Існують розбіжності між законодавчими актами щодо природно-заповідного фонду. Потребують посилення правові механізми його охорони і збереження. Позиція Мінекономіки і Мінфіну щодо ухвалення Загальнодержавної цільової екологічної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 неконструктивна.

Є проблеми й на місцях. Шумська районна рада Тернопільської області не погоджує створення національного природного парку “Данилів Град”, Миколаївська обласна й Очаківська районна державні адміністрації не забезпечують створення національного природного парку “Білобережжя Святослава” в повному обсязі, а Миколаївська облрада висловлює сумніви в доцільності його створення. Закарпатська обласна й Рахівська районна держадміністрації гальмують процес погодження розширення території Карпатського біосферного заповідника неподалік Говерли. Вставляють палки в колеса створенню національних природних парків обласні й районні державні адміністрації: “Великий бір” у Сумській області, “Сіверськодонецький” у Луганській, “Орільський” у Дніпропетровській, “Дніпровсько-Тетерівський” у Київській. Органи місцевого самоврядування не погоджують створення національних природних парків “Нижньосульський” (Полтавська і Черкаська області) та “Кременчуцькі плавні” — Полтавська і Кіровоградська області.

— Чи достатнє фінансування об’єктів природно-заповідного фонду?

— Цього року обсяг фінансування критично недостатній. Видатки на утримання всіх установ природно-заповідного фонду порівняно з 2008 роком зменшилися в 4,6 раза. (Щоправда, це без урахування заробітної плати працівникам установ.) У середньому для забезпечення функціонування однієї установи 2009 року надано 1,88 тис. гривень на місяць. Які це гроші, висновки може зробити кожен сам. Тобто фінансування 2009 року становило 32,6 % від потреби. Зайве говорити, що це катастрофічно мало.

Прикро, що ми не до кінця усвідомлюємо всю важливість цієї справи. XX сторіччя понівечило природу: війни, техногенні катастрофи, шкідливе виробництво. Кому, якщо не нам, це виправляти? Схаменімося, щоб не залишилися нашим онукам у спадок чорні ліси без листя, річки без риби, гори без квітів. Поки що не пізно. Є в нашій країні місця, де природа первозданна, де тіло й душа відпочиває. Робімо все, щоб їх було якнайбільше, щоб уся наша країна перетворилася на квітучий сад. Це можливо, треба тільки докласти зусиль. Коли кожен зрозуміє, яке важливе місце в сьогоденні й майбутньому має чистота довкілля, і робитиме все, від нього залежне, ми не осоромимося перед іноземцями через два роки, як прийматимемо футбольний чемпіонат. Квіти, а не сміття — ось майбутнє України.

Спілкувалася **Олена ШУЛЬГА**

АТОМ [redacted]Й ЧИ СМЕРТОНОСНИЙ?

2 грудня 2009 року відбувся “круглий стіл” “Ядерно-енергетичний комплекс і громадськість України: шляхи до порозуміння”.

Учасниками були представники міністерств і відомств, Українського ядерного товариства, асоціації медичних радіологів України, профільних підприємств, навчальних закладів, науково-дослідних установ, громадських природозахисних організацій.

Людмила ІЛЬЄНКО

Нині актуальна проблема формування порозуміння між ядерною галуззю і громадськістю України. Чорнобиль — наче стара рана суспільства, від якої залишається тупий біль й обережне ставлення до ситуацій, що можуть спричинити подібне… Тому представники громадських організацій насторожено сприймають лобіювання “мирного атома” в нашій державі. Але атомники на чолі з директором Інституту національної безпеки В. Горбуліним запропонували ЗМІ та громадськості звернути увагу на такі моменти:

1. Розвиток ядерної енергетики у світі та в Україні значною мірою залежить від ступеня підтримки громадськістю певної країни мирних ядерних програм, який, в свою чергу, чітко корелюється з поінформованістю громадян стосовно стану справ у ядерній галузі.

2. Україна ратифікувала Оргуську конвенцію (1999) і заклала законодавче підґрунтя реалізації прав громадян на доступ до екологічної інформації та їхню участі у прийнятті рішень, які можуть негативно вплинути на довкілля.

3. Участь громадськості у розгляді проектів законодавчих актів і програм у сфері використання ядерної енергії, експертизі проектів ядерних об’єктів, вивченні впливу зазначених об’єктів на навколишнє середовище і здоров’я людей — стимул підвищення безпеки ядерних технологій.

4. Підтримка громадянами державних ядерних програм — складна, багатоаспектна справа, яка потребує постійної уваги, послідовних дій і спрямування певних ресурсів не лише від операторів ядерних установок, керівництва ядерної галузі, а й держави загалом.

5. Неврахування контексту загальної екологічної ситуації в реґіоні чи у країні, часом тенденційний підхід до аналізу впливу на довкілля радіаційного чинника, суперечливе законодавство у сфері соціального захисту персоналу ядерних об’єктів і населення районів розміщення ядерних об’єктів та невідповідність цього законодавства задекларованим рівням ризику від експлуатації ядерних об’єктів, ігнорування положень відповідних міжнародних документів не лише не сприяють формуванню у населення адекватного сприйняття радіаційних ризиків, а й стають на заваді поліпшенню ядерної й радіаційної безпеки у сфері використання ядерної енергії.

6. Професійна спільнота і місцеві органи державної влади роблять не все можливе для того, щоб інформувати населення про реальні ризики, пов’язані з функціонуванням об’єктів ядерного енергетичного комплексу.

7. Чорнобильське законодавство, в основу якого, серед іншого, покладено принципи компенсації потенційних радіаційних ризиків, не відповідає реальним економічним можливостям держави, не сприяє ефективній ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, формує у населення переконання неподоланності цих наслідків, підсилюючи соціально-психологічне напруження серед потерпілих, а це перешкоджає формуванню адекватного сприйняття радіаційних ризиків.

8. Неврахування вимог до гарантування культури безпеки на політичному рівні, певні проблеми з виконанням галузевих і державних програм забезпечення безпеки ядерних енергоблоків, які діють, значне недофінансування поточних потреб експлуатації атомних електростанцій, непослідовна й неефективна економічна діяльність державних органів і компаній в ядерній сфері, неготовність системи аварійного реагування до проведення заходів протирадіаційного захисту населення (передусім з профілактики уражень щитоподібної залози) знижують рівень довіри населення до планів нарощування енергетичних ядерних потужностей і розбудови елементів ядерного паливного циклу.

9. Загалом державна інформаційна політика і практичні заходи у роботі з населенням щодо планів розбудови ядерної галузі не стільки спрямовані на формування довіри до цієї галузі, скільки нагадують спроби через пільги і переваги “купити” у місцевих громад лояльність до розташування в їхніх реґіонах АЕС або підприємств ядерного паливного циклу.

10. Належне інформування населення щодо стану безпеки у сфері використання ядерних і радіаційних технологій вимагає створення єдиної державної системи контролю й обліку доз опромінення персоналу й населення, Єдиного державного реєстру доз, системи радіаційного моніторингу довкілля й ефективного функціонування Державного реєстру потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Враховуючи роль ядерної енергетики в забезпеченні економічної стабільності й енергетичної безпеки держави, а також національної безпеки України; питому вагу ядерної енергетики у виробництві електроенергії в Україні та її перевірену стійкість до кризових явищ в економіці; значний вплив на промислову й інноваційну політику держави; низький рівень підтримки населенням перспектив розвитку ядерного енергетичного комплексу, учасники “круглого столу” звернулися до Верховної Ради України з проханням: продовжити удосконалення законодавчої бази щодо доступу громадян до інформації про стан навколишнього середовища й ухвалення рішень з екологічних питань; сприяти розробці й прийняттю Ядерного кодексу України з урахуванням реального стану справ у ядерній галузі, сучасних підходів до гарантування ядерної й радіаційної безпеки, а також рекомендацій міжнародних організацій та вітчизняної наукової спільноти; утримуватися від практики розробки і прийняття законодавчих актів, що не відповідають положенням міжнародних документів, зарубіжній практиці й позиціонують вітчизняний ядерний енергетичний комплекс як високонебезпечну для людини і навколишнього середовища галузь; прискорити впровадження у чинне законодавство принципів гарантування безпеки потенційно небезпечних об’єктів на засадах моніторингу ризиків й управління ними; усунути суперечності законодавства в частині, яка стосується відшкодування ядерної шкоди щодо суми та межі відповідальності оператора за ядерну шкоду; вчасно корегувати законодавство у зв’язку із внесенням змін до міжнародних документів у сфері використання ядерної енергії; підвищити ефективність координаційної діяльності щодо актуалізації й розв’язання міжвідомчих проблем з ядерної й радіаційної безпеки у сфері використання ядерної енергії; контролювати беззаперечне виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України у частині, що стосується проблем ядерної галузі.

Звернулися до Кабінету Міністрів України з проханням: розглянути можливість розробки державної програми формування іміджу ядерної енергетики як конкурентоспроможного, екологічно безпечного виробництва електроенергії через запровадження ринкових відносин в енергетичній галузі й встановлення тарифів на електроенергію, вироблену на АЕС, з урахуванням поточних проблем галузі й потреб в інвестиціях; прийняти до беззаперечного виконання рішення РНБО України щодо поліпшення ситуації в ядерній галузі; стати провідником і взірцем запровадження на практиці фундаментального організаційного принципу гарантування безпеки, яким є “культура безпеки”; розробити концепцію і програму подальшого розвитку ядерного страхування в Україні.

До Національної академії наук України: дослідження зв’язків з громадськістю та наукове обґрунтування підходів до формування адекватного сприйняття радіаційних ризиків і підтримки ядерних і радіаційних технологій вважати актуальною науковою проблемою, а її розв’язання — однією з передумов реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року в частині, що стосується ядерного енергетичного комплексу; визначити провідну наукову установу з наукових інформаційно-комунікаційних і соціально-психологічних проблем сприйняття радіаційних ризиків в аспекті формування порозуміння між ядерною галуззю і громадськістю України; у межах програм соціального моніторингу, за фінансової й організаційної підтримки Мінпаливенерго і МНС України передбачити системні дослідження суспільної думки щодо сприйняття радіаційних ризиків функціонування АЕС та підприємств ядерного паливного циклу; заохочувати науковців до підготовки і розміщення, зокрема у ЗМІ, публікацій щодо стану й перспектив розвитку атомної енергетики.

До Державного комітету ядерного регулювання України: дати оцінку законодавчій базі із соціального захисту персоналу і населення України щодо її відповідності вимогам базових документів міжнародних організацій з ядерної й радіаційної безпеки та впливу національного законодавства на стан безпеки у сфері використання ядерної енергії.

До Мінпаливенерго: вивчити причини низької підтримки населенням України ядерних і радіаційних технологій; розробити, погодити із зацікавленими міністерствами і відомствами та затвердити загальнодержавний програмний документ щодо інформаційної політики і зв’язків з громадськістю в аспекті поточної діяльності й перспектив розвитку вітчизняного ядерного енергетичного комплексу; врахувати досвід МНС з подолання соціально-психологічних наслідків Чорнобильської катастрофи у рамках міжнародного проекту ICRIN, інші напрацювання у цій сфері.

До Мінпаливенерго та органів реґіональної державної влади: започаткувати в реґіонах перспективного будівництва ядерних об’єктів інформаційні центри “атомної” освіти школярів, студентів, фахівців у різних сферах, не пов’язаних з ядерним енергетичним комплексом.

Мінпраці й МНС: доопрацювати Концепцію соціального захисту населення у зв’язку з Чорнобильською катастрофою як основу для удосконалення чинного чорнобильського законодавства і подати на затвердження Верховної Ради України; розробити методологічні підходи перегляду державної політики у сфері соціального захисту персоналу, що працює в умовах підвищеного виробничого ризику, з урахуванням реального стану умов праці, положень міжнародних документів і найкращої міжнародної практики.

Міністерству освіти і науки України учасники семінару порадили в межах своїх повноважень і можливостей продовжити просвітницьку діяльність формування у фахівців і населення адекватної оцінки і сприйняття соціальних, техногенних, природних та побутових ризиків.

Об’єднанню “Ядерний страховий пул” надати обґрунтовані пропозиції щодо збільшення страхового фонду для відшкодування ядерної шкоди на випадок ядерного інциденту.

Інституту проблем національної безпеки: започаткувати з використанням інформації національних доповідей і щорічних звітів міністерств і відомств системний аналіз загроз і викликів національній безпеці у зіставленні з результатами соціологічного моніторингу з ранжуванням цих загроз і викликів за ступенем ризику і сприйняття їх населенням з підготовкою відповідних аналітичних матеріалів як основи для прийняття управлінських рішень органами влади.

Фото Ксенії Гладишевої

Професійним громадським об’єднанням у сфері ядерної фізики й енергетики, радіоекології, радіобіології, радіаційної медицини тощо: приділяти належну увагу розробці й друкуванню, розповсюдженню популярних видань, а також підготовці й розміщенню у ЗМІ публікацій про переваги ядерної енергетики порівняно з іншими видами генерації електроенергії, проблем ядерного енергетичного комплексу і шляхів їхнього подолання.

Засобам масової інформації: зважаючи на важливість ядерного енергетичного комплексу для економіки, промислової й інноваційної політики, а також національної безпеки України загалом, об’єктивно і всебічно висвітлювати не лише проблеми, а і досягнення ядерної галузі, не залякуючи населення міфами й чутками.

Перечитуючи “Марію з полином у кінці століття” Володимира Яворівського, подумала, що ЧАЕС віддали в руки людям, які були до цього морально та психологічно не готові. Зараз суспільство, що в Радянському Союзі страждало на інфантилізм, одурманене жебрацькими статками та епідеміями, впало в іншу крайність — відкидати і висміювати все, що йде “зверху”. Безумовно, дешева електроенергія нам потрібна, але ж чи готові ми до того, щоб вона не перетворилася на смертоносну іграшку?

В Україні працюють чотири атомні електростанції, а їхнє керівництво бачить певні проблеми, знає, як їх розв’язувати. Інше питання: чи впораємося ми з екстремальною ситуацією у період кризи?

Під час семінару була відчутна стіна, що розділяє представників громадськості (зокрема були представники “Зеленого світу” і “Всеукраїнської екологічної ліги”) й енергетиків. Представників влади зовсім не було. Доповідали заступники голів держадміністрацій районів, пов’язаних з АЕС. До речі, на Хмельницькій АЕС працює автовідповідач, який доповідає охочим про стан справ на станції.

В умовах кризової економіки слова про стан аварійних ресурсів видалися загрозливими. Доповідь В. Захарова, генерального директора об’єднання “Ядерний страховий пул” стверджувала, що й на страхування покладатися не можна. А про профілактику “радіаційних хвороб і не йдеться — навіть на Київську область бракує йоду. Тому чи можна говорити про посилення ядерного комплексу — не знаю…

“Література поступово повертається в русло широкої філософської системи”.

«ФІЛОСОФІЯ І ЛІТЕРАТУРА»: ШЛЯХ ДО ДЖЕРЕЛ

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Ольга ЛОСЬ,
НаУКМА

Безперечно, в умовах кризи важко говорити про питання духовні. Весь інформаційний простір заповнено фактами про надзвичайні ситуації, хоч мало хто бере до уваги те, що Україна вже 17 років існує в режимі надзвичайних ситуацій та інформаційно-духовної окупації. Зміна історичної моделі розвитку спричинилася і до зміни ставлення нових поколінь до гуманітарних питань. Часто ці проблеми зводяться до профанації, до підміни понять. Гуманітарними питаннями займаються люди не з гуманітарним фахом, мовляв, цей напрям і так в Україні існує за залишковим принципом. Але часто забувають, що коли гуманітарна складова національного розвитку “залишкова”, тоді сама оболонка нації стає занадто слабкою і незахищеною.

Учасники конференції

Пам’ятаю лекцію Ліни Костенко в Києво-Могилянській академії: “Гуманітарна аура нації”... Була і друга частина в назві лекції: “...або Дефект головного дзеркала”. Такот, видається, що і досі систему пострадянських дзеркал так і не змінено, а тому дефекти ширяться і множаться в українській свідомості, викликаючи нездорові реакції на проблеми насамперед національного буття.

Комусь видається, що питання мови, функціонування літературного ринку, якість літературних текстів — питання другорядні, позаяк на першому місці мають бути питання економіки і соціального добробуту. Однак у всіх європейських країнах вихід вартісної книжки супроводжується численними обговореннями, а вихід видання, в якому заторкують класику національної літератури, опиняється під прицілом фахових дискусій, оскільки в переважній більшості європейських країн розуміють, що література — це той учитель, який допомагає людині (й аж ніяк не робить це замість самої людини, нав’язуючи якусь апріорі правильну думку) зорієнтуватися у світі. Простір літератури — це комунікаційна царина, світ, який промовляє до людського серця, залишаючи в ньому певне повідомлення.

У нас часом питання гуманітарної політики зведено на другий план, але іноді урядовці люблять дивуватися, чому в Україні й досі немає жодного лауреата Нобелівської премії в галузі літератури. А як може з’явитися такий лауреат, коли Україна не заявляє про себе гідними діяннями на міжнародній гуманітарній арені: не видають і не фінансують навіть якісних перекладів класики української літератури у світі; немає достатньої кількості кафедр україністики за кордоном, які допомагали б доносити знання про українську культуру.

Якось професор Римського університету “Ла Сап’єнца” Оксана Пахльовська зауважила, що на запитання до своїх італійських студентів, що вони знають про слов’янський світ і зокрема про Україну, одержала відповідь: “Це дуже слаборозвинений нестабільний реґіон, де люди живуть дуже бідно, бо не мають ґрунтовної освіти й культури”.

Ось така вона, несамовита слов’янщина в XXI сторіччі для Європи. Саме тому настільки важливо нині повернути українську культуру до фахового осмислення власної історії розвитку, до визначення векторів літературної ситуації, позаяк уже за 10—15 років нинішня література стане складовою історії. Що ми залишимо у спадок для нащадків: “Добро і зло” чи “Сьомгу”?

Такі кризові (подібні до сміттєзвалища) моменти розвитку культури можливі тоді, коли літературне мислення не існує в єдності з мисленням філософським, оскільки філософія насправді ніколи не може бути філософією на догоду дня (тоді це вже ідеологія), вона не прагне щось замаскувати чи виправдати. Філософія — це та дисципліна строгого, чіткого мислення, що розширює можливості нашої думки. Тож живемо в час без філософії, і це вже, здається, планетарна проблема. Місце філософів заступили іміджмейкери і бухгалтери, які нині керують у мільйонних корпораціях. Натомість світ окремої людини залишається відкинутим, людина не знаходить підтримки в нинішньому розвої думки, яка тяжіє до матеріального блага.

Філософія споконвічно має бути основою для людини, оскільки в ній зосереджено і морально-етичні, й духовно-світоглядні, й естетичні закони буття, що мають становити осердя національного поступу. Зрештою, нині в Україні змінюється культурна свідомість: з’являються книжки, що повертають нас до переосмислення класики: нові видання Б. І. Антонича; романи, які утривалюють літературну традицію В. Стефаника, О. Кобилянської, Г. Тютюнника та ін. Література поступово повертається в русло ширшої філософської системи, набуваючи дедалі більше можливостей для формування нової свідомості нового покоління, яке дедалі менше знає про червоне століття, але взорує на найкращі здобутки національної культури до періоду колоніальної тоталітарної експансії.

Віце-президент НаУКМА професор Володимир Моренець

Міжнародна наукова конференції “Філософія та література” пам’яті видатного українського науковця, історика філософії професора Національного університету “Києво-Могилянська академія” В. С. Горського, що відбулася в академії, мала на меті поєднати питання літератури з базовими філософськими проблемами, утворюючи симбіоз. Ця конференція, що є однією з найвизначніших подій у науковому житті НаУКМА, вкотре прагнула повернути процес осмислення літератури загалом і національних літератур зокрема в русло філософії, яке утривалює і поглиблює засади письма, надаючи літературі нового поштовху до самотворення. Конференція зібрала півсотні видатних науковців з України і світу, які прагнули довести, що без філософського фундаменту література постає кволою і немічною, зрештою, такий неповний і погляд на літературу без філософії. Під час конференції були численні дискусії, палкі обговорення літературного процесу в нас і за кордоном. Доповіді стосувалися новітнього прочитання української класики, зокрема українського модернізму початку XX сторіччя: творчості Лесі Українки, П. Тичини, Б. І. Антонича, В. Підмогильного тощо.

Одним із почесних гостей міжнародної конференції був Філіпп Сабо, професор університету Лілль-3 (в Україні нещодавно у видавництві О. Жупанського було видано монографію цього дослідника європейської філософії й культури), який запропонував відвідувачам і учасникам заходу дві лекції. Перша стосувалася теми “Філософія і література: міждисциплінарний діалог” і мала безпосередню назву, правда, доволі метафоричну: “Мислити разом із літературою?” Основні питання лекції такі: чи мислить література? Чи існує, разом із “філософією філософів”, літературна філософія письменників? Ґрунтуючись на текстах Борхеса і Фуко, Малларме і Пруста, Філіпп Сабо, автор студії “Філософія і література” (2002), прагнув окреслити нові підходи до старого питання взаємозв’язків між пошуками Краси й Істини. Наступного дня Філіпп Сабо прочитав лекцію “Літературна історія філософії”. Її було підготовлено як огляд рецепції ідей Геґеля у французькій літературі XIX століття. Систематична доктрина німецького філософа постає як джерело натхнення для французького символіста Стефана Малларме і загадкового письменника Вільє де Ліль-Адана.

Так, два дні міжнародної конференції “Філософія і література: міждисциплінарний діалог” спробували повернути українську гуманітарну думку до філософських первнів, щоб у такий спосіб на належному фаховому рівні через осмислення історії літератури у філософському руслі вийти на розуміння нинішньої літературно-культурної ситуації.

Коментар Людмили Архипової, доцента кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА, відповідального секретаря оргкомітету.

— Скажіть, будь ласка, яких фахівців запросили до участі в конференції? Які почесні гості відвідали її?

— Конференцію заплановано як частину “Днів науки НаУКМА”. Про неї було оголошено на початку літа 2009 року, запрошення до участі розіслано до багатьох навчальних і наукових закладів України, Росії, Білорусі, Польщі. Надійшло більше 50 заявок, з яких Оргкомітет підібрав майже 40 учасників.

Спеціально запросили знаних науковців: Мирослава Поповича (Інститут філософії НАНУ); Богуслава Бакулу (Університет ім. А. Міцкевича, Польща); Філіппа Сабо. Зустріч із французьким науковцем відбулася за підтримки Французького культурного центру.

На вступному пленарному засіданні учасників конференції привітали Сергій Квіт, президент НаУКМА, Володимир Моренець, віце-президент із навчально-наукових студій, Матьє Арден, директор Французького культурного центру.

— У чому полягає наукова цінність цієї конференції?

— Як на мене, наукова цінність проведеного заходу — у визначенні предметного поля та специфіки взаємодії філософського і літературного світів; поглибленні наукових знань про проблеми взаємовпливів філософії з іншими формами духовної культури; розробці стратегій дослідження взаємодії філософії й літератури в конкретному культурно-історичному полі; реконструкції процесу світоглядних трансформацій в українській культурі XX—XXI століть; формуванні міжкафедральної дослідницької групи для реалізації фундаментальних наукових проектів міждисциплінарного спрямування; залученні до міждисциплінарних гуманітарних студій молодих науковців — студентів, аспірантів, докторантів кафедр філософії та релігієзнавства і літератури та іноземних мов Києво-Могилянської академії.

Усе це має велику вагу, якщо ми справді прагнемо реконструювати нашу наукову систему, щоб українська філологія зокрема успішно розвивалася, перебираючи досвід і здобутки інших наукових напрямів.

— Чи реалізовані очікування від конференції? Чи ділилися учасники, зокрема пан Сабо, своїми враженнями?

— Більшість учасників конференції дякувала за добру організацію і відзначала позитивну атмосферу й новизну представлених у доповідях матеріалів досліджень. Філіпп Сабо дякував за запрошення, зазначав, що конференція загалом, питання учасників і спілкування зі студентами були йому цікаві.

Відбулася зустріч, обмін інформацією, ближче знайомство в науковій комунікації не лише представників різних навчальних і наукових інституцій України, а й співробітників різних кафедр Києво-Могилянської академії, студентів, докторантів, аспірантів.

— Які цікаві дискусії розгорнулися під час конференції?

— Майже кожна доповідь викликала багато запитань. Оскільки багато доповідачів пропонували нові підходи чи маловідомі напрями, звучало чимало уточнювальних запитань. Дискусії з доповідачами й поміж учасників розгорталися переважно щодо визначення меж періодів культури та її типології, стилів і жанрів літератури, методології дослідження філософських і літературних текстів. Особливо жвава дискусія виникла під час “круглого столу” “Довкола Гоголя”.

— Як було вшановано пам’ять професора Вілена Горського? Ця конференція присвячена світлій пам’яті цього видатного українського філософа.

— Під час конференції зі словом про Вілена Сергійовича Горського (1931—2007) виступили Мирослав Попович і Марина Ткачук, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства Києво-Могилянської академії. Хоч, на перший погляд, тема зв’язку філософії й літератури не була пріоритетною для творчості Вілена Горського (як відомо, в колі його безпосередніх досліджень були історія української філософії; філософські ідеї в давньоруській культурі; методологічні проблеми історико-філософського пізнання), проте його загальна налаштованість на діалог, прагнення розглядати філософію в ширшому полі культури цілком відповідають завданням та ідеї конференції. Склалася своєрідна традиція конференції, коли ті з учасників, які були колегами й учнями В. Горського, перед виступами згадували про нього як ученого, вчителя, особистість, присвячували свої виступи його пам’яті.

— Які подальші перспективи “Філософії і літератури”? Як надалі планують фінансувати?

— Дослідження теми “Філософія і література” буде здійснюватися в рамках проекту Докторської школи Києво-Могилянської академії. 2009 року набрано першу групу докторантів на спеціальність “Філософія літератури”. Спеціально розроблено навчальні дисципліни, постійно активний докторантський семінар, майбутні статті й дисертації докторантів, розробки наукових тем. Тож тема взаємодії філософії й літератури в культурі матиме продуктивне й постійне висвітлення. Сподіваємося, що співпраця кафедри філософії та релігієзнавства й кафедри літератури та іноземних мов продовжиться в наступних наукових проектах за підтримки Києво-Могилянської академії й МОН.

ЖИТТЯ ЯК БОРОТЬБА: ПАВЛО ЮРАЧКІВСЬКИЙ І ЗЕНОВІЯ ФРАНКО

Леся СЕЛЕЦЬКА

На долю цього чоловіка випало чимало випробувань, але він попри усі труднощі, ніби виконуючи головну життєву місію, завжди оберігав, як коштовну перлину, свою дружину. Можливо, то була не просто турбота, а щось значно більше. Адже дружиною була непересічна особистість, талановитий науковець та громадська діячка, онука Каменяра Зеновія Франко.

Надзвичайна скромність та інтелігентність Павла Панасовича Юрачківського відразу “вписують” співрозмовника до його симпатиків. Хоч на розмову про сім’ю, дружину й особливо про себе він не погоджувався дуже довго. Навіть у книжці спогадів про Зеновію Тарасівну його розповідь виокремлюється лаконічністю.

Родина, в якій виріс Павло Юрачківський, заслуговує на окрему розповідь, адже його батько, потомственний священик, випускник Київського комерційного інституту, працював секретарем Івана Огієнка. Правда, дізнався про це Павло лише п’ятдесятирічним — навчений бідою, батько остерігався, що син може обмовитися про це і накликати на сім’ю нові нещастя. Такого тоді не пробачали.

Батько 1918 року залишив Київ разом з Огієнком і переїхав до Кам’янця-Подільського, хоч далі на Захід супроводжувати міністра уряду УНР не наважився.

Після того, як більшовики захопили Кам’янець-Подільський, Панасові Юрачківському вдалося знайти місце священика в селі Вербівці (зараз Вінниччина). Коли ж совєти взялися нещадно викорінювати “опіум для народу”, батько, щоб урятувати сім’ю, пішов працювати вчителем у Клембівку. Він добре пам’ятав, як більшовицькі молодики на київському вокзалі кинули під потяг його батька лише тому, що літній уже чоловік був у рясі.

Проте й у Клембівці родина не затрималась надовго. Розповідь учням про видатного громадського і державного діяча, вченого-літературознавця Сергія Єфремова стала для вчителя фатальною. Разом з ним заарештували також двох найздібніших старшокласників.

Кілька років на Біломорканалі мало не стали для ще молодого чоловіка останніми. Він там дуже хворів, і коли закінчилося будівництво, Юрачківського відпустили як такого, що “довго не протягне”.

Доки чоловік поневірявся на засланні, дружина переїхала до Києва і влаштувалася чорноробом на завод імені Артема. Жила з дітьми на Лук’янівці в напівпідвальному приміщенні, родина дуже бідувала. 1933-го, щоб урятувати дітей від голодної смерті, змушена була віддати двох молодших до дитбудинку. Їх відвезли в різні місця, донька Леся вижила дивом — із трьох сотень дітей з притулку врятувалося тільки троє. Як помер найменший, достеменно не відомо й досі.

Батько, повернувшись із заслання на початку 1934 року, вирішив перебратися на Донбас, де можна було загубитися серед робочого люду. Оселилися в Красному Лучі, там Павло закінчив школу із “золотим” атестатом і вступив на фізичний факультет Дніпропетровського університету. Там його й застав 1941-й.

Разом з усіма Павла відрядили на будівництво протитанкових окопів, а потім на навчання до танкового училища в П’ятигорську. Коли німці підійшли до Кавказу, з курсантів училища було сформовано й кинуто на фронт ударні батальйони.

Павло Юрачківський і Зеновія Франко

Павло Панасович згадує випадок під час бойових дій на Кавказі. Його однополчанин повинен був передати пакет, а оскільки позиції обстрілювали, завдання було дуже небезпечним. Із благальним виразом обличчя він підійшов до Павла: “У мене сім’я, діти...” Той мовчки взяв пакунок. Тоді й знайшла його ворожа куля: вибивши зуби, вийшла під нижньою щелепою. Хлопця врятував колишній однокурсник — доправив до найближчого села. Через тяжке поранення, що спровокувало остеомієліт, кілька місяців довелося провести у шпиталі.

По війні Павло вирішив завершувати університетську освіту у Львові, де жили сестри його матері.

Із Зенею (так ласкаво називає Павло Панасович дружину) познайомився не зовсім випадково. Майже всі Франки великого значення надавали фізичній культурі. Батько Зеновії Тарас Іванович, викладач латини та грецької, навіть видав кілька книжок про “руханку”. У Львові ж, у дворі власного будинку й водночас музею Івана Франка, обладнали спортивний майданчик, де всі охочі грали у відбиванку (волейбол).

Зеновія Франко в робочому кабінеті

Павло Юрачківський теж ходив туди з друзями. “Та й доходився”, — жартує, хоч про подробиці знайомства говорити відмовляється. Як потім розповідала дружина, вони сміялися з “паталахів” (тих, хто грав погано), а Павло грав добре, бо ще до війни займався легкою атлетикою.

“Вона була — щирою, довірливою, прямолінійною. Такою й залишилася”, — додає трохи сумно, але з неймовірною теплотою в голосі.

Ці риси успадкувала, напевне, від бабусі Ольги Хоружинської, яка виховувала онуків, і 1939 року не побоялася сказати одному з ідеологів боротьби з “українським буржуазним націоналізмом” Мануїльському під час відвідання ним музею І. Франка: “У вашого Сталіна лоб завширшки два пальці, а ви всі з ним так носитеся...” А ось високе Франкове чоло, надзвичайну пам’ять, кипучу енергію й фантастичну працездатність Зеновія Тарасівна успадкувала від великого діда. Можливо, тому система хотіла саме її змусити обслуговувати свою ідеологію.

Павло Панасович розповідає, що сім’я Тараса Івановича дуже не хотіла переїздити зі Львова. Проте часи були такі, що непокірні або зникали, як Петро Франко, або їх заарештовували.

Одного разу до Франків постукав незнайомий чоловік — проходячи повз катівні НКВС (було це в післявоєнні часи), він помітив на тротуарі хлібну кульку, розламавши яку, знайшов записку. Того, хто знайде послання, просили повідомити родину Франків, що в цих стінах катують їхнього родича — чоловіка єдиної доньки Івана Франка Анни лікаря Ключка. На клопотання Франків його таки відпустили з конвоїром відвідати родичів. Правда, супровід не відходив від нього ні на крок, а сам лікар ледве пересувався і мав страхітливий вигляд. Лише пізно вночі, коли заснув конвоїр, він пошепки розповів, що його заарештували в Австрії, а дізнавшись, хто він, почали повільно вбивати. Катували так, аби не лишати слідів, — били мокрим валянком. На той час уже, вочевидь, йому повідбивали внутрішні органи. Після тих відвідин про Ключка більше ніколи не чули, хоч уже тоді всі розуміли, що бачать його востаннє.

Павло і Зеновія із синами

Витримати тиск, якому піддавали родину, особливо молоду й перспективну Зеновію, було під силу далеко не кожному. Застосовували й “батіг”, і “пряник”.

Спочатку сім’ї Тараса Івановича виділили велику шестикімнатну квартиру біля Оперного театру. Але постійна “обробка” не припинялася ні на мить. Стеження часто навіть не приховували — відверто давали зрозуміти, що “органам” відомо про кожен крок Зеновії Тарасівни.

Не приховували невдоволення й “неправильним” чоловіком пані Зеновії — “і где Ви только взялі етого Павла Панасовіча?” Його навіть не намагалися завербувати. Хоча часто приходили додому — “поспілкуватися”. Та він завжди залишався для неї опорою, намагався застерегти й уберегти. Ні він, ні вона ніколи не мали одне від одного секретів. А зважаючи на величезну зайнятість дружини, Павло [redacted]ову [redacted]ати свідомих українців, Зеновію Тарасівну виключили з партії, звільнили з роботи, не дали захистити докторську дисертацію, хоч вона, талановитий філолог, знала кілька мов, мала низку ґрунтовних праць.

Павло Панасович особливо не любить згадувати про арешт дружини, про це йому тяжко говорити й тепер. А було так: одного вечора Зеновія Тарасівна не повернулася додому. Павло Панасович уже не знав, що й думати. Пізно ввечері пролунав телефонний дзвінок, дружина коротко сказала: хвилюватися за неї не слід, вона переночує в знайомої. Це ще більше посилило хвилювання. Павло Панасович дізнався про справжню причину відсутності дружини лише наступного дня — із Західної Німеччини зателефонувала Люба Горбач, і запитавши спочатку, що із Зенею, сама повідомила, що ту тримають у КДБ.

Зеновія Тарасівна розповідала потім чоловікові про безліч допитів, “очних ставок”. Особливо деморалізували жінку “витончені” моральні тортури: її возили на “процеси” над знайомими шістдесятниками й саджали у залі перед обвинуваченими. Звідти вона не могла ні піти, ні допомогти. Одне було зрозуміло: “органи” створювали враження, ніби Зеновія Франко разом із тими, хто “засуджує”.

Але вона категорично відмовилася підписувати текст покаянного листа, доки звідти вилучили всі прізвища.

Це були справді тяжкі випробування, до яких додалися вимушене тривале безробіття, заборона друкувати наукові праці, постійне намагання скомпрометувати її серед свідомого українства. Усе це не минуло безслідно для здоров’я Зеновії Тарасівни. Тяжка хвороба підкосила її в розквіті творчих сил. Уже невиліковно хворою вона брала участь у мітингах і демонстраціях кінця 80—початку 90-х, носила теплий одяг студентам, які голодували на Майдані. А до грудня 1991-го не дожила — у листопаді її не стало...

Непростим було життя цієї незвичайної жінки, нелегкою була й смерть. Не заслужила вона в системи тотального дефіциту і блату навіть знеболювального, без якого життя онкохворих перетворюється на пекло. Павло Панасович із вдячністю згадує, що трохи морфію знайшов тоді для них академік Любомир Пиріг. Хоч сама Зеновія Тарасівна не раз виручала знайомих, а то й незнайомих людей: ризикуючи репутацією, витрачаючи дорогоцінний час, відшукувала дефіцитні ліки і в Україні, й за кордоном.

Навіть не маючи сил піднятися з ліжка, потерпаючи від страшного болю, вона не відмовилася зустрітися із представниками хору “Гомін”, аби підписати лист до закордонних організацій із проханням про ліки для людини, яка втрачала зір.

...Нині Павло Панасович живе разом із сестрою Лесею в невеликому затишному приватному будиночку на околиці Києва. Діти й онуки розлетілися, у кожного власне життя. Старший син Юрко працює в Америці, молодший Андрій — в Україні. Обидва математики, випускники Київського університету ім. Т. Шевченка.

Сам Павло Панасович продовжує викладати в Політехнічному, цікавиться політикою, слідкує за подіями, багато читає, вболіває за те, за що й усе життя, — долю України, нашу мову, культуру. Вірить: пережите не було даремним.

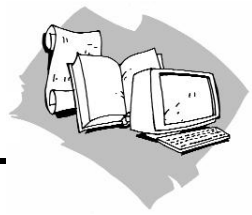

“Конкурс імені Петра Яцика став по-справжньому національним заходом, що надихає й об’єднує”.

У зв’язку з карантином в освітніх закладах України урочистості з нагоди відкриття X Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика перенесено. За повідомленням Ліги українських меценатів, конкурс стартуватиме 14 грудня. Місце проведення урочистих заходів не змінилося — м. Миколаїв, — як не змінилися ні умови турніру, ні правила його проведення. У деяких областях, наприклад Полтавській, марафон уже стартував. Тож друзі, до праці, не гаймо часу!

ЩО ВЖЕ ЗАПИСАНО В ІСТОРІЮ МАРАФОНУ

Світлана КОРОНЕНКО

Нині конкурс успішний, багатомільйонний, дуже популярний у школах і вищих навчальних закладах, міністерствах і Збройних силах України. Мабуть, немає людини в Україні, яка не чула б про нього, — мільйони людей задіяні в цьому націєтворчому марафоні. Коли починаєш згадувати конкурс за конкурсом, то хочеться розповісти і те, і те... Однак це нереально в невеличкій статті...

2000-й... Навесні до Києва приїхав український мільйонер з Канади Петро Яцик — ініціатор і головний жертводавець проекту. Високий, сухорлявий, іронічно-мудрий, дуже уважний до всіх і до всього. Вслухався і вдивлявся у те, що відбувалося довкола. На тогорічних зборах Ліги українських меценатів було ухвалено його проект про дитячий конкурс знавців української мови. Преміальний фонд склав майже 475 000 гривень.

Перший конкурс відбувся більш ніж успішно. Понад 200 000 учнів шкіл з російською мовою навчання та мовами інших національних меншин змагалися за звання найкращого знавця української мови. Чотири етапи турніру подолали 55 школярів. Саме вони піднялися 24 травня 2001 року на сцену Національної філармонії імені М. Лисенка. Церемонія їхнього нагородження проходила за участю Президента України Леоніда Кучми, Павла Загребельного і Петра Яцика.

У дні роботи III Всесвітнього форуму українців виконавча дирекція передала дипломи і подарунки 103 дітям із Польщі, Білорусі, Башкортостану, Латвії, Росії, які, дізнавшись про конкурс, долучилися до нього. Президент України Леонід Кучма тоді сказав: “Сьогодні Україна потребує цілком конкретної й кваліфікованої допомоги, базованої на більш приземлених і прагматичних засадах. За приклад, гідний наслідування, може слугувати ініціатива відомого канадського мецената пана Петра Яцика, який організував і спонсорував міжнародний дитячий конкурс знавців української мови. Справа конкретна, цікава, вона викликала загальний інтерес та схвальний суспільний резонанс. І додам: максимально предметна і корисна з точки зору підтримки державної мови в Україні”.

Понад сто жертводавців з України, Канади, США, Франції, Австралії підтримали Фундацію Петра Яцика. Цікаво, що серед них були й українські меценати — фармацевтична фірма “Дарниця”, кондитерська “Світоч”, ДАТ “Магістральні нафтопроводи “Дружба”, Інститут новітніх технологій. Тоді в українських газетах чи не вперше було оприлюднено імена жертводавців і суми, які вони внесли.

2001-й був роком, коли конкурс з української мови могли закрити. Несподівано від пневмонії помер Петро Яцик. Але мовний турнір уже став популярним, він був на часі, й тому багато вчителів, журналістів, громадських діячів схвильовано телефонували до Ліги з єдиним запитанням: чи розпочнеться II конкурс Петра Яцика?

9 листопада 2001 року він таки стартував. Донька Петра Яцика, президент Освітньої фундації Петра Яцика Надія погодилася фінансувати проект. Мовний турнір набув нечуваної популярності. Понад 5 мільйонів школярів і студентів стали його учасниками. До конкурсантів приєдналися учні професійно-технічних училищ, коледжів, технікумів і вищих навчальних закладів. Понад 1 200 переможців було відзначено грошовими преміями.

Конкурс знову підтримала українська діаспора — замість квітів на могилу Петра Яцика українці поклали грошові внески на премії для переможців конкурсу. Тоді конкурсу було надано ім’я ініціатора і мецената Петра Яцика. Цікаво, що кошти на премії — 100 канадських доларів з власних кишенькових грошей — дала й онука Петра Яцика дев’ятирічна Андрійка...

А справжнім княжим подарунком стала пожертва українця Станлі Пітерсона з Онтаріо — 55 тисяч канадських доларів. Знаю, як прагнув Михайло Слабошпицький подякувати особисто цьому унікальному чоловікові, але той, надзвичайно скромний добродій, не прийшов на зустріч. Він надавав свої щедрі пожертви і на III та IV (по 55 тисяч канадських доларів), і на V (70 тисяч канадських доларів), і на VI — аж 120 тисяч!

2002-го стартував III конкурс. Його вже називали наймасовішим і найпопулярнішим громадським проектом в Україні за всі роки незалежності. Він ставав по-справжньому націєтворчим заходом, об’єднував, надихав, змушував вірити, що громадою, спільними зусиллями можна зробити Україну українською, що нове покоління, попри всі “гримаси сучасності”, розмовлятиме державною мовою, шануватиме її, усвідомлюватиме себе українцями і будуватиме нове українське життя.

Потім були IV, V, VI конкурси. Проект мужнів, набирав обертів. Яциків конкурс уже був тим брендом, який дорого коштує, однак його за гроші купити не можна. Проект став по-справжньому державницьким і націєтворчим — без державного фінансування преміального фонду.

Напередодні VII конкурсу сталося неочікуване і непередбачуване. Фундація Петра Яцика на чолі з його донькою Надею вийшла з числа організаторів. Надя Яцик заявила, що очолювана нею Фундація знімає з себе відповідальність за проведення мовного конкурсу, оскільки, на її переконання, “не може українська діаспора врятувати українську мову в Україні”. Це, на її думку, може зробити лише український уряд.

То були дуже тривожні дні, бо про свою відмову Надя Яцик повідомила буквально напередодні старту. Це означало, що Фундація Петра Яцика виходить зі складу організаторів і більше не прийматиме внесків від жертводавців конкурсу з Канади, США, Австралії, Франції... А згідно з тамтешніми законами, хто дає пожертву, з того беруть менший податок. Сама ж Фундація давала на конкурс лише невеликий відсоток.

Отже, розпочинається X конкурс. Він особливо урочистий. Ми приїдемо до Миколаєва, побачимо славних українців, які братимуть участь у цьому турнірі, спілкуватимемося з їхніми вчителями, які нині відстоюють те, що мала б відстоювати держава. Ми багато почуємо і побачимо, бо обіцяють і найвищих державних осіб на тому Святі мови.

Так хочеться, аби у цьому вкрай заполітизованому суспільстві, “збоченому” на лівих і правих, жовтих і блакитних, біло-червоних і воєнізовано-сталевих, запанував здоровий глузд і наші політики повернулися нарешті обличчям до того, з чого вони мали б розпочати свою політичну біографію, — з державної мови. Бо, як казав Петро Яцик: “Є мова — є ми і є наша держава, нема мови — немає нас і немає нашої держави”. Може, наші політики-зверхники, вряди-годи з’являючись на урочистостях конкурсу з української мови, врешті-решт це зрозуміють, бо ж дорослі інколи також вчаться і засвоюють уроки.

ДЕСЯТЬ КРОКІВ НАЗУСТРІЧ ЛЮДЯМ,

або ЯКБИ ПРЕМ’ЄРИ ВЧИЛИСЬ ТАК, ЯК ТРЕБА...

Лілія МАКСИМЕНКО

Начебто якась конструктивна діяльність ниньки й не в тему. Говорять-балакають про дві речі. По-перше, чим симптоми “свинячого лиха” відрізняються від тих хвороб, що обсідали нас раніше, і як нинішню модифікацію грипу, дуже, подейкують, небезпечну, не підхопити. По-друге, стартували вибори, із вуст не сходить: кого з того списку неминуче обиратимемо? Адже й досі українцям жданики, щедро на голих деклараціях-обіцянках замішані, не сприкрилися...

Згадалися попередні президентські перегони. Літо 2004-го з помаранчами на асфальті й студентами, ладними власними тілами зупинити танки, про які дедалі настирливіше в Києві говорили. Саме влітку оприлюднили передвиборну програму з красивою назвою “Десять кроків назустріч людям” кандидата в Президенти. Перечитуючи її, думаю, як же можна було не помітити, що в тій програмі — самі знівельовані гасла без жодного національного підґрунтя, без державної стратегії. Обіцяючи речі ефемерні, Віктор Ющенко нагадував Микиту Хрущова з його сподіванням “наздогнати й перегнати Америку” — байдуже в чому, хоч би й у виробництві свинини на ґрунті вирощування кукурудзи в непристосованому до цього кліматі. Віктор Андрійович у Програмі навіть не згадав мовної проблеми. Кандидат зосередився на економічних деклараціях. Насправді ж первинною є культура.

Чи не тому “Десять кроків назустріч людям”, підсумовані в передвиборній програмі 2004-го поетичними словами Франка “мільйони чекають щасливої зміни”, лише громом без життєдайного дощу й закінчилися?

На тлі нинішнього передвиборного ярмарку суєти запраглося згадати про реальні кроки назустріч людям — про десять конкурсів з української мови. Завдяки конкретним діям патріотів потяг історії вдалося зупинити й спрямувати в інший бік.

Перший Міжнародний конкурс знавців української мови (тоді він так називався) провели в 2000—2001 роках. Ось як про ті часи писала Людмила Микитюк: *“Петро Яцик достатньо раціонально заявив, що спроби українізувати старих, зашкарублих людей радянської ментальності можуть виявитися втратою часу, енергії і грошей, бо більшості з них ми ніколи не змінимо. Краще дати мову України її дітям. Нині відомий меценат матеріалізував ту ідею у Міжнародному дитячому конкурсі знавців української мови.... Родзинка конкурсу полягає в тому, що на маленьких переможців очікує неймовірно солідна (як для наших реалій) грошова винагорода. Остаточних цифр не називають. Кажуть, що проти них виступило Міносвіти, вочевидь, вбачаючи аморальність у тому, що якесь здібне дитя, добре написавши диктант, принесе додому батьківську зарплату за чотири роки”.*

І ось на цьому тлі Ліга українських меценатів виступила з гаслом “Економіка починається з патріотизму, який неможливий без знання рідної мови”.

І розпочалася виснажлива боротьба з “моральними бюрократами”, які виступали проти такого природного (аморального — вважали!) бажання бізнесменів-патріотів, інтелігенції зробити нашу державу процвітаючою. Перший конкурс Міністерство освіти, формально погодившись на співпрацю, фактично проігнорувало — принаймні, чимало школярів у регіонах так і не дізналися про можливість перевірити свої знання з української мови, а водночас і заробити гроші на подальше навчання. Ось лише деякі з назв публікацій тих часів: “Хто і навіщо замовчує важливу національну акцію?”, “Не даймо провалити важливу справу!”, “У столиці не чули нічого”, “Якщо саботується наказ міністра...”

А далі була виснажлива боротьба проти оподаткування дитячих премій і листи, які писала інтелігенція на ім’я тодішнього Президента України Леоніда Кучми. Писали, бо до кого ще мали звертатися, як не до очільника держави? За рік кількість учасників конкурсу збільшилася вп’ятеро й досягла мільйона. Однак саме напередодні підсумкового етапу Другого конкурсу помер натхненник його Петро Яцик, а родичі мецената заявили, що не перебиратимуть на себе те, чим має займатися Українська держава... Тільки де ж вона, держава? Ось як писав журналіст “Високого замку” Петро Козловський: *“У Львові відбулося нагородження переможців обласного етапу Другого міжнародного дитячого конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Прискіпливий читач одразу ж може запитати: “А до чого ж тут згадка про прем’єр-міністрів, якщо конкурс був дитячим?” Паралель між учнями шкіл і високими чинами провів у своєму виступі на урочистості письменник Роман Лубківський. Він нагадав про прикрий глум над українською мовою, який вчинив днями перший віце-прем’єр Олег Дубина. Цей чинуша вигнав із наради свого підлеглого Миколу Поровського лише за те, що той попросив вести нараду українською мовою... За припущенням Романа Мар’яновича, багато хто з наших міністрів, урядовців конкурс чи іспит з української мови склав би на “двійку” за старою шкалою...”*

Сім років минуло від часу написання цього матеріалу. Дещо змінилося... Зокрема, в конкурсі знавців української мови торік брало участь понад п’ять мільйонів дітей. У рамках цієї акції, за ініціативою Українського радіо, проводили й диктант для дорослих, він теж мав чималий успіх серед українців. А якби диктант на знання державної мови провести серед наших високопосадовців різних рангів, чи не стало б нам усім соромно за те, що стільки років поспіль на одні й ті самі граблі наступаємо?

Зрозуміло, й серед наших очільників є більш і менш здібні. 1997 року, перемігши на додаткових парламентських виборах, уперше з’явилася в Києві Юлія Тимошенко. Подейкують, що заради перемоги в мажоритарному окрузі на Кіровоградщині вона виплатила пенсіонерам усе, що їм заборгувала держава. Розмовляла тоді на першій столичній прес-конференції Юлія Володимирівна “язиком мєждунаціонального общєнія”, проте швидко опанувала українську мову. Я тоді здивувалася, як і пізніше, коли на одній із нарад щодо буряківництва чудувалася, наскільки поінформовано міська, далека від сільського господарства жінка відбивала спроби аграрного лобі ввести її в оману. Що не кажіть, а нинішньому нашому Прем’єрові в розумі й здібностях не відмовиш. Отож дивилась я, як Юлію Володимирівну на столичному Майдані в Президенти висували, милувалася її модним кожушком “а-ля україночка” і мріяла про те, щоб форма нарешті збіглася зі змістом, і ота, вигадана політтехнологами асоціативна багатоходівка, де “вона — це Україна”, не залишилася піаром. Бо народові не передвиборні пісні й танці, хай і “з Україною в серці” потрібні. Для нього насамперед треба регулярно проводити (і щоб держава осторонь не стояла!) такі заходи, як Міжнародний конкурс з української мови ім. Петра Яцика.

ШКОЛА В АЛЬПАХ

Світлана МАЗУР,
директор Бориспільської спеціалізованої школи I—III ступенів “Школа лінгвістики”, Київська обл.

Австрія — невелика європейська країна з восьмимільйонним населенням і територією 84 тис. кв. км. Більшість громадян розмовляє німецькою мовою. Потрапивши в цю країну, як директор школи зацікавилася системою освіти.

Із Відня до мальовничого містечка Мюрцушлаг в Альпійських горах їдемо автомобілем у супроводі випускниці “Школи лінгвістики” Галини Дубровської, викладачки російської мови в гімназії, з якою маємо дружні стосунки. Дорога тривала понад годину, але ми цього майже не відчули. Адже екскурсовод цікаво розповідала про країну, звичаї, систему освіти.

За вікном автомобіля швидко “пробігають” чудові альпійські краєвиди. Навколо — ідеальна чистота, порядок, море квітів і на дорогах, і біля кожного будинку. Всю дорогу, весело помахуючи крилами, нас супроводжують вітряні агрегати. Атомних станцій в Австрії немає.

Проїхавши далі, бачимо чудово розмальовану споруду надзвичайної архітектури, біля якої захотілося зупинитися, щоб зробити фото на згадку. Виявилося, що це сміттєпереробний завод.

Кожен клаптик землі тут доглядають, оберігають і цінують. Як же багато нам треба ще вчитися, щоб зберегти принаймі те, що маємо! Або, можливо, — просто совісно ставитися до тих, хто житиме після нас.

Нарешті під’їжджаємо до гімназії, де нас уже чекають. Перше, що побачили, — чималу стоянку для вчительських автомобілів. Зрозуміло, виникла думка, що зарплата в австрійських колег більша, ніж в українських. Після зустрічі з директором гімназії, вчителями, учнями роблю ще один висновок: як же відстали ми від закордонних колег!

Вражає матеріальна база, технічне оснащення, комп’ютери й копіювальна техніка є навіть у коридорах. Прекрасний спортивний інвентар, величезний басейн, сучасна бібліотека — про таку навіть мріяти неможливо.

Екскурсію закладом веде директор школи пан Тачер. Заходимо в класи, спілкуємося з учнями. Приємно, що школярі знають, де розташована Україна, місто Бориспіль. Зрозуміло, що це завдяки нашій землячці Галині Дубровській. Учні розповіли, що на одному з уроків вони навіть готували українські страви, і це їм дуже сподобалось. Атмосфера в школі надзвичайно розкута, доброзичлива, діти впевнено тримаються.

Побували на уроках музики, хімії, інформатики. На уроці музики в першому класі діти не тільки співали. Більшість часу рухалися, співаючи, водили хороводи, танцювали. У кабінеті багато музичних інструментів. Саме приміщення добре пристосоване до рухливих занять. Учителька музики зауважила, що їхня гімназія опікується розвитком талантів учнів з опорою на етичні й моральні цінності, а навчальний заклад створює для цього умови. Після інших відвіданих уроків переконалася, що австрійські вчителі мають усі умови, щоб дати учням глибокі знання.

Пан Тачер пояснив, що освіта в Австрії стала пріоритетною після того, коли країна очолила Європейський парламент. Цікаво, що австрійська шкільна освіта перейшла від зовнішнього контролю за діяльністю навчальних закладів до внутрішнього. Шкільна адміністрація й педагогічні колективи наділені управлінськими повноваженнями, свою діяльність вони погоджують тільки з громадою та загальноєвропейською політикою. Австрійські школи наділені значною автономією, яка надає можливість шкільним комітетам ухвалювати важливі рішення, що стосуються організації навчальних профілів, змін у розкладі, додаткових канікул і вихідних, кадрових змін тощо. Школам надано також право здійснювати бізнесові проекти, зокрема здавати в оренду шкільні приміщення — спортзал, басейн, їдальню тощо.

В Австрії домінує оптимістична гіпотеза щодо роботи школи. Для наших перевіряльників головне — “паперовий” порядок, а не реальний розвиток школи.

Візит до австрійської гімназії переконав у перевагах відокремленого існування всіх трьох ступенів шкільного навчання: початкова, неповна середня і старша школи, кожна з яких має різні технології навчання. Є, звичайно, і тут учні, які не хочуть або не можуть вчитися, але абсолютна більшість використовує можливості, які дає освітнє середовище школи.

Добре австрійцям! Більш ніж достатній бюджет освіти — 6 тис. євро на кожну дитину щороку.

Якщо в школі є якісь матеріальні проблеми, вчителі не “здирають” грошей із батьків, а просто інформують потрібні органи, і ті вже розв’язують питання, як знайти гроші. Наші ж керівники шкіл перетворюються на професійних жебраків, які змушені просити допомогу в усіх, — від батьків учнів і до міжнародних фондів — для того, щоб їхні навчальні заклади хоч якось могли зводити кінці з кінцями.

Поверталися з гімназії до готелю, коли настали сутінки. Їхали мовчки. Навіть вітряні агрегати не помахували нам крилами (можливо, просто не було вітру). Настрій із захопленого став пригніченим, бо в нас такого ніколи не буде. Я думала, що наша школа не остання серед схожих навчальних закладів, а тепер зрозуміла, як нам далеко до Австрії.

МУЗЕЙ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Якби Кіровоградщина серед видатних педагогів-земляків мала лише Василя Сухомлинського, цього було б достатньо, щоб залишитися в історії педагогіки. Натомість наш край може похвалитися багатьма цікавими й успішними педагогічними проектами позаминулого століття — чоловіча і жіноча гімназії, реальне училище, навчальний заклад Завадського, а також блискучою плеядою педагогів-новаторів 1960—80-х років. Нині краєзнавці й історики відроджують і досліджують спадщину репресованих педагогів.

Розповідь про це вміщається у півторагодинну екскурсію з історії освіти Кіровоградщини у музейній кімнаті. Ідея створення такої кімнати-музею серед учительства області існувала вже давно. Напередодні 70-річчя обласного інституту післядипломної освіти імені Василя Сухомлинського за її втілення взялася завідувач навчально-методичного кабінету краєзнавства й українознавства Лариса Гайда. За підтримки директора інституту Людмили Корецької у творчій співпраці з художником Андрієм Надєждіним і студією дизайну “Явір” їй вдалося створити сучасну, компактну, але надзвичайно насичену змістово музейну кімнату.

Експозиція побудована за хронологічно-тематичним принципом і містить п’ять розділів з розвитку освіти краю: з середини XVIII століття до 1917 року; 1917—1941 роки; педагоги Кіровоградщини у Другій світовій війні; друга половина XX—початок XXI століття; історія й сьогодення обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Під час презентації наголошували на широких комунікаційних можливостях музейної кімнати: тут можна проводити лекції-екскурсії, засідання творчих груп і методичних об’єднань, проблемні “круглі столи”, дискусії, майстер-класи, конференції, зустрічі з відомими педагогами і громадськими діячами, вечори вшанування педагогів краю.

ТЕ, ЩО ЗАЛИШИЛОСЬ У ПАМ’ЯТІ

СМУЖКА СВІТЛА

Моя мама теж колись хотіла стати вчителькою. Навіть вступила була у педтехнікум (так він тоді звався), що діяв у нашому рідному містечку Новомиргороді. Але напередодні, під час звільнення від фашистів, їй довелося ховатися в погребі. А була вона тоді ще дівчинкою, тож, притулившись до холодної стіни, заснула. І застудила очі, через що на якийсь час майже осліпла, звісно, не могла читати, вчитися. Навчання довелося покинути, вже пізніше вона закінчила бухгалтерські курси і пропрацювала все життя бухгалтером. Роботу свою, здається, ніколи не любила, хоч і виконувала її старанно і доскіпливо.

Учительками стали обидві її сестри. Майже півстоліття віддала Пастирській середній школі, що на Черкащині, Ганна Степанівна Чуднова (Захарченко) після закінчення інституту викладаючи там хімію й біологію. Не один десяток років пропрацювала вчителькою початкових класів у Маловисківському районі, що на Кіровоградщині, Ольга Степанівна Самійленко, старша мамина сестра. Їх уже немає серед нас.

Не знаю, якою учителькою була б моя мама, але мене вона любила безтямно, досі відчуваю, як її любов ніби огортає мене, захищаючи від усіляких бід і горя. Моя спальня в будинку в Новомиргороді, де я виросла, була крайньою (більшість кімнат прохідні). Тож коли мене малою вкладали спати, двері у спальню зачиняли. Вони не прилягали щільно, і в кімнаті залишалася смужка світла. Чомусь вона мене не дратувала, а навпаки — заспокоювала. Від неї віяло любов’ю, турботою рідних людей, дуже надійною захищеністю, за якою я була, мов за кам’яною стіною.

І зараз, коли крізь жовте скло дверей моєї спальні падає світло — там ще не сплять мої дорослі діти, — аби заснути, я накликаю на себе те дитяче відчуття захищеності й затишку. Іноді це вдається.

ФЕЯ

Українську мову і літературу у четвертому класі в нас викладала класна керівниця Віра Іванівна Семенюк. Очевидно, розділ “Фонетика” у підручниковій інтерпретації здався їй заскладним для нашого сприйняття, і вона вирішила подати його у формі розповіді про казковий палац, де живуть такі самі казкові чоловічки-звуки.

Ми слухали, як зачаровані. Була зима. За вікном падав сніг, учителька, тоді ще зовсім молода, із пишним світлим волоссям, у пухнастому світлому светрі, сама здавалася нам казковою феєю з того загадкового палацу.

Через півроку ця вчителька перейшла працювати в іншу школу. Але мені весь час здавалося, що вона недоговорила, не сказала нам чогось важливого і що її треба неодмінно знайти. Не пам’ятаю, якими аргументами я переконала кількох своїх однокласниць, що нам ще раз конче потрібно побачитися з Вірою Іванівною. Якось ми втекли з уроків і попрямували в ту школу, де вона викладала. Заглядаючи в кожен клас, знайшли її й викликали на розмову. Та коли вона вийшла до нас, не знали, що казати і про що питати. Вона теж трохи розгубилась і не могла зрозуміти, чого ми прийшли. Казка розвіялась.

Але минули роки і десятиліття, а вона — знову в серці…

ЧЕРВОНА ЕМАЛЬ

Коли у наш містечковий універмаг “Космос” привезли лак для нігтів — червону емаль — це була подія. Адже тоді, в середині сімдесятих, будь-яка річ була дефіцитом, тим більш усілякі жіночі аксесуари, косметика. Тож вистоявши чималу чергу, ми, дівчатка-п’ятикласниці, чудово отоварились — невеличкі стандартні пляшечки коштували всього 40 копійок і були цілком нам по кишені. Звісно ж, той лак відразу ж з’явився у школі. І в обмальованих пальцях і руках (ми використовували його не завжди за призначенням, ставлячи якісь химерні печатки й на зап’ястках), і в плямах на підвіконнях, на партах. У школі розпочалась масова акція конфіскації того злощасного лаку.

На першому поверсі біля вікна до нашого гурту підійшов наш класний керівник В’ячеслав Сергійович Забажан. Якось так вийшло, що ми не встигли сховати свій лак, і він одразу його вилучив. Учитель задумливо роздивлявся ті пляшечки. Забрав у всіх, а мені віддав. Чому, не знаю. Але й досі не фарбую нігті червоною емаллю…

У Забажана, мабуть, були закохані всі дівчатка нашого класу — чорнявий, симпатичний. Я тоді ще не розуміла цього почуття, але він для мене був одним з найвищих авторитетів. Та й зараз, згадуючи ті роки, можна сказати: ми мали неординарного вчителя. Усю першу половину дня він проводив із нами. А на “продовжену” приходила добра і лагідна Алла Олексіївна. Вона була незлою, але крикливою, і ми чомусь її не слухались. В’ячеслав Сергійович намагався якось її підтримати, підбадьорити. Випадково стала свідком їхньої розмови:

— Їм треба віддаватися повністю, — радив Забажан збентеженій Аллі Олексіївні.

Я тоді була навіть не підліток, але чомусь так зримо й чітко, як доросла, на їхніх двох прикладах відчула й зрозуміла, що це таке — віддаватися повністю улюбленій справі.

Якось із тією самою метою — підтримати авторитет Алли Олексіївни — В’ячеслав Сергійович, ніби між іншим, кинув, що в неї, мовляв, червоний диплом університету. Не знаю чому, але на клас це справило справді приголомшливе враження, і якийсь час ми трохи слухалися вчительки.

Може, тому я теж закінчила університет з відзнакою, правда, ні на кого це такого враження не справляло…

НЕ ДЛЯ МЕБЛІВ…

Коли вперше побачила у шкільній їдальні Аллу Тарасівну Подчиненко, вона мене приголомшила. Швидше в негативному плані. Висока, огрядна, якась аж велична, з пишною зачіскою, вона занадто голосно, як мені здавалося, шикувала своїх п’ятикласників на обід. Я вже була старшокласницею і боятися такої вчительки мені не випадало.

Та перші ж її уроки російської літератури буквально зачарували. Алла Тарасівна ніколи не повторювала, як інші вчителі, того, що написано в підручнику. Вона намагалась викликати нас на розмову про літературних героїв: як ми оцінюємо їхні вчинки, як би ми вчинили на їхньому місці? Навіть затяті трієчники полюбили її уроки.

Тоді модними були дискотеки. Ми з учителькою підготували дискотеку з використанням творів Сергія Єсеніна, творчість якого тоді вивчали. Провели її з величезним успіхом й у школі, й у районному будинку культури, і в інших школах.

Ми знали, що Алла Тарасівна розлучена. Якось, розмовляючи з нею після уроків, я насмілилася запитати про це: чому?

— Бо мені чоловік для меблів не потрібен, — підкреслено байдуже і категорично відповіла вчителька.

Я добре засвоїла цей урок. І, може, тим, що в мене чоловік “не для меблів”, завдячую їй…

Матеріали підготувала
Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

“Нав’язливі бар’єри поміж культурами є призвідниками внутрішніх драм”.

ТАЄМНІ ГОРІШНІ РУСЛА

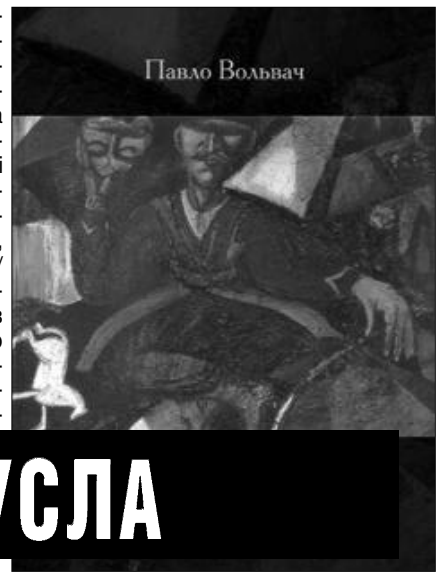

Ітиметься справді не про “бруки і стерні”, хоч у новій книжці Павла Вольвача “Триб”, що вийшла друком у видавництві “Факт”, пейзажна перспектива пов’язана зі знайомими екстремами. Вона досі по-фламандському розмашиста, насичена відтінками і внутрішньою динамікою, тут не бракує вузлуватого рельєфу, правда, зануреність автора в сумлінні пленери ще відвертіше аполлоністська.

Найпривільніший обшир для поетових спостережень, одначе, вже не лише безкінечна степова горизонталь, а й висота. Весь новий томик, здається, всуціль пройнятий відчуттями підйому і тонкого розриву площин. Тільки вони здатні невідпорно під’юджувати ліричного суб’єкта: “...А ти слідкуй — // Нині в небі все переплетено: // Невагомість чиясь фіолетова, // Пальці долі, смуги від куль...” (“Мегаполіс у дніпрах з летами...”).

Розділи “Тривання подорожі” та “Оба береги”, на які поділяється книжка, значною мірою показові через навернутість письменника до київських краєвидів. Пошуку нової символічної мови, зрештою, не приховував і сам лірик. В одному з інтерв’ю він зізнався, що прагне не обмежуватися столичними реаліями, а поступово вибудовувати загальніший містичний простір. Успішним наслідком такої “примарної картографії” став “Триб”.

Із першою частиною збірки читачі вже мали змогу ознайомитися в окремому виданні 2007 р. Здається, цим доведено, що триб ніде не засвідчується вичерпніше, ніж у руслі легкої *trip*. Хай оповідач у поезіях загалом чимало “мандрований”, “...Подорож” уособлює обережно-ощадливе знайомство з новим устроєм. Тим, де “потихеньку для поета // Затісним стає поет” (“Сірий дальній погляд батьків...”), а отже, маски “марґінесу” бувають менш розрізненими та більш фатальними. Стислі вірші тут деколи нагадують низку епіграм у первісному, враженнєвому й нотатковому, сенсі. Суміщаючись, вони утворюють доладну “легенду до мапи”. Ліричному “я” П. Вольвача однаково близько попрощатися зі жмеринською дівчинкою, ніби із мрією про Америку (“Ну і що, що десь там є Америка...”) і зненацька замислитись: “А цікаво: в Цареграді // Видно Київ ізрання?..” (“В листопадовім окладі...”). Розчулений, але незмінно строгий виклад доречно підкреслює класичне підґрунтя “подорожніх” замальовок.

Саме в коротшому зачиновому розділі виникає й образ, із яким суголоситиме ліричний суб’єкт усієї книжки. Це незримий лицар, який дбає про вбереженість мінливих міських вимірів. До речі, він вельми симптоматичний: згадаймо недавні “Армію світла” К. Москальця чи “Територію братства” молодшого П. Щириці. Щоправда, в поета із “Зони Овідія” присутність архангела ґрунтовніше виписана.

З урахуванням символістських ухилів Вольвача, зокрема у верлібрах, можна з певністю перефразувати В. Соловйова й означити таку ідею як “Вічна Мужність”. Найголовніше — вона послідовно позбавляється впізнаваної конкретики, яку оглядачі так одностайно вбачали у “Південному Сході”. Де-не-де попередній анархічний запал ще, звісно, впізнається: “Пройти // кулемет за плечима // похрустуючи гравієм // перевалити через залізницю... // дорвався... до братів допався // а ви говорили...” (“Пройти...”). Одначе тепер і звідтіля, “де повітря покраяне висками фрез, // Там, де готика труб, де стоїть Дніпрогес”, навіюється здогад:

...Тільки пан-Біг,
Пам’ятаючи все,
пам’ятаючи всіх,
Визначає ходу твоїх
злодійських ніг...
(“Дбав про тебе Господь повітових небес...”)

В “Обох берегах” рясні алюзії на Ю. Тютюнника або чоту-“оскарження тліну” перегукуватимуться із планом височіні. Очевидно, назва теж пов’язана з розімкнутим *горішнім* ракурсом вододілу. Певне відчуття пружності в польоті примножується увагою поета до складних строф. “Зраджуючи” найпоширенішим катренам, автор ніби віднаходить у додаткових п’ятих або восьмих рядках зайву підйомну приступку:

Аж до дір, аж до самих зневір,
Понад бані туманних конфесій,
Крутять круки зимовий узір,
Підсолоджує кроки ампір,
І похрускують грані сецесій.
(“Аж до дір...”).

Розсіяні переліки стилів і культурні означники від “стогонів муедзина”, що “намотуються мов чалма” (“Далекі тоска і зими...”), до масивних башт (“Брама скрипнула...”), “барочних рафінадів” (“Кажеш слово — що те слово значить?..”) і “позаобрійних клавірів” (“Лункість небес, ніби вранішній брук...”) часто траплятимуться в розділі. Утім, вони ж і підкреслюватимуть стрімкий погляд ліричного наратора. Таку властивість передбачає невпинне оволодівання П. Вольвача уривчастим синтаксисом, підсумоване у “рубаних” назвах віршів, як-от “За ріг. Крізь арку. А тоді...”. У згаданому творі, до речі, дивовижні “рівнини під мінаретами” на “цупкому Подолі” поволі приведуть ліричного суб’єкта до Замкової гори, сполученої з Македонією.

Віддалений вимір цього трибу спирається на вибагливу оптику не лише для реальних Києва чи Паннонії (“врятуюся втечею в городі Тячеві...”). Імовірно, письменник уперше підкреслено береться за міфологічне й легендарне. В образах, на штиб вечора, що, “древній як пергамент”, “заповза до вулиць кожних // з кістяками перехожих” (“хрускотить попід ногами...”), і криється запорука переконливої “містичності” збірки.

Її іноді може посилити “самота такої глибини, // і тиша з тиш — чуть, як тремтять тони // підземних кровотеч і горніх русел” (“Хвости павині розпуска узвіз...”). Те, що процитований твір присвячується В. Герасим’юкові, не може не наштовхнути на прикметне припущення. Умовний Вольвачів архангел (чи не для нього в цьому вірші “світають з льодянистих стратосфер // зотлілі сторінки і патронташі”?) — певне поглиблення символу “поета в повітрі”. Його координати не настільки застиглі, як карпатські в автора “Дітей трепети”. Але знов перегукуючись із Герасим’юком, ліричний суб’єкт у “Трибі” обмовляється: “Я — з чавунних отав...” (“Брама скрипнула...”).

Герой, задивлений на арки та відкриті перехрестя, не менш звично, ніж на хилиткі заводські дими чи гори, починає утверджувати осібний “триб височини”. У нього це вкладається в розгалужений надтекст. Варто наголосити, не без власне текстових рішень: останній вірш у книжці — своєрідний магістрал (“Все найтонше — у безпричинному...”). У ньому згромаджені ремінісценції з попередніх творів, включно з Америкою, езотерикою, мурами. Урешті-решт, саме “мур золотиться президентський // і окраїнні манівці... // І отой (так мені здається), // що земний на самому денці, // неземні заправляє сенси // злотоверхому за зубці”.

Такий “фінал для втаємничених”, імовірно, і є просвітом у таємних горішніх руслах. Тож корабель, як у славетній стрічці, знову пливе, а подорож триває.

ЗАКЛАДИНКА, ПРОПАХЛА ЧЕРВНЕМ

Сучасний європейський класик на початку відомого роману про “нестерпну легкість” обмовляється: слід пильно розрізняти співчуття і жаль. У багатьох мовах означники духовної наснаги слушно відмежовуються від етикетних висловів про підтримку. Загалом роздум у кілька абзаців підкреслює основну перипетію твору, а водночас — по-постмодерному холодно висуває дражливу письменницьку шараду. Так, адже саме котресь із двох недріб’язкових понять вирішальне у способі призвичаєння читача до книжки.

Глянцевий полиск на обкладинці нового роману Тетяни Пишнюк, помітної поетеси й авторки кількох томиків прози, здається, мусив би злегка розбавити схожі підтексти. Утім, підозри про масовість, як і очікувані асоціації з нашумілою “Москалицею”, розвіються вже після перших розділів.

Фабула про Надійку — уродженку Кубані, яка переїздить до чоловікової рідні в Україну, має чимале історичне підґрунтя. А, зрештою, і послідовну художню традицію, оскільки масштабне залучення стороннього погляду або постійна зосередженість на ще не знайомому побуті походять із романтизму. Те, що нав’язливі бар’єри поміж культурами є призвідниками внутрішніх драм, класично підтверджують, зокрема “Чернігівка” Миколи Костомарова та “Бояриня” Лесі Українки. На додачу, теперішня українська література до такого русла проблем залучає чимало перекладних творів. За доказ може правити відносно недавнє київське видання роману Ліляни Хаб’янович-Джурович “Анна-Марія мене не любила”, де стрімко чергується сербсько- й хорватськомовний виклад.

Автор же “Кацапочки” навдивовижу вдало дослухається до усталених образних ходів, хоч не менш успішно розпросторює їх. Це помітно вже бодай у вжитку слова, винесеного в назву видання. Воно не кидається всмак на видовищну поталу персонажам. Навпаки, від початку безобтяжливо “привласнюється” самим оповідачем і поволі просякає несподівано чесною сентиментальністю. Виникає думка, ніби наратор, майже як головна героїня, обертає іронічне наймення на податливу фігурку. Щоб у ній читацька громада “вловлювала маленькі детальки і як із пластиліну, виліплювала характери, додаючи новий штришок”.

Безперечно, у книжці трапляється кілька легко змальованих понятійних збоїв, через які занепокоєна невістка розшукує на городі грядки з загадковою *гичкою* і мило вітається: “Доброє ранок!..” Додано й відповідальне словесне випробування, тривалий час нездійсненне для прийшлої, — повторити: “Телятко рябеньке, картопля дрібненька”. Виведений навіть насправді запаморочливий застільний диспут, коли вагітна бідолаха непритомніє чи то від забороненої кави, чи то від насмішок із “москалів”.

Однак найточніше твір Т. Пишнюк можна було б назвати “романом порозуміння”. Письменниці, всупереч постійним подієвим розломам, важливо насамперед окреслити цілісність “кацапоччиного” світу. Незадовго до народження Надійчиної дитини участь у прикрій авантюрі запроторює майбутнього батька за ґрати... Упродовж розлуки вірність Василеві порушується... Новим обранцем виявляється дівер Микола... І в немовляті, яким усі в родині тішаться, молода мати безпомилково впізнає портрет зі світлини. Той, де зображено чоловікового діда, загиблого разом із “лісовими братами”.

Сім’я стає у творі не просто допустимим ракурсом, що вловлює напружені довколишні зміни. Вона здатна вчасно відокремитися від своїх типових яристих Іванців і самодостатньо утримати низку прихованих драм, які чиняться та припасаються у споминах не про людське око. (До речі, не про ласе читацьке око також). Із вірогідної віддалі від заскорузлих колгоспів герої можуть надалі стиха збирати дикорослі квіти, у просвітчастому саду раз по раз подумки повертатися до вчорашніх негараздів сусідки, заломлювати вгадуваний час лише в духовному присуді... Чи закодовувати в достеменній мізансцені: “Кожен... мав за щастя поняньчитися з малим. З ним розмовляли, як з дорослим, кожен розповідав про свої проблеми: дідусь — про бджіл, які цього літа надумалися по черзі роями забиратися на сусідський білий налив; дядько — про маленького біло-рябого бичка, що перестрибує через височеньку загорожу; бабуся — про усілякі гризоти... Він спершу мовчки слухав, а на днях став озиватися своїм “агу”, підтримувати розмову”.

Схоже, тільки відходу від подіккенсівськи спраглих прагнень до внутрішньої моці й посильно перекроювати характерологію. З неї, приміром, випадають Василь і Роман, але в ній же через перекази підкреслено затримується низка постатей зі старших поколінь.

У прісних класицистичних пейзанів не переростає ніхто. Цьому чимало сприяє природна мова й добірна, напрочуд унаочнена прописаність діалогів. Ця риса робить романний простір відкритим і мінливим. Втручання значущих пауз у вирішальну розмову Надійки із Софією Іванівною про синів, наприклад, вивершується, щойно “двері розчахнулися. Зайшов свекор з Іванком на руках. Вони... сміялися. Мабуть, через попелястого кота, що прошмигнув перед ними в хату. І малий весело вигукував зрозумілі тільки самому слова. Тиша враз розсипалася від їхнього сміху, як порох”.

Окрім уміло вибудуваних пуантів, книжка містить і чітку символічну структуру. Цілком романтичну, бо головна героїня знається на тлумаченні снів, ба навіть запам’ятовує їх, а трохи недорозгадано пропонує читачеві. Як-от образи з маревною розмовою до брата чи з боротьбою пташки та віконної заслінки, завдяки чому спрацьовує прийом епічного випередження.

Правда, розв’язка чільної колізії стримує стильові вказівники. Якось зненацька для жіночої прози з її частим чепурним поспіхом і альбомністю *почуття* не виявляється неспростовним. Воно зобов’язує до розпачливого доростання. Усього-на-всього. Без самоцільних крилатих висловів. “Усе має свою ціну, — скупо зронює Микола. — Любов не виняток”.

Особливий же лад у подієвій динаміці твору суголосить іще одному, уже натяково згадуваному, символу. Ідеться про зшиток, куди Софія Іванівна, а пізніше її невістка старанно замальовують із коментарями довкружні квіти. Зшиток, а не сплюснутий гербарій, бо “то історія рослин! Тепер не тільки держави, нації і люди мають свою історію, а й рослини!” Надто, що в розмовах зі свекрухою відверто людські сутички можуть розігруватись у природних обширах між загонистими бур’янами чи мовчазними пуп’янками.

Останнім у заповітній книжці невипадково виявляється василько. Його гострякуватий пагін стримить навіть на палітурці. Але, здається, так само невипадково більшість реальних розділів у романі розпочато з пейзажної замальовки. Зосібна такої, де вапнистий садок “взувся у білі чоботи”, а ніч алюзійно “круглою печаткою місяця опечатала небо, щоб зорі ніхто не покрав”.

Розпалом літа, який мальовничо зринає наприкінці, низка образних відступів уподібнюється до суцільної прогрітої закладки. І варто припускати, не лише в обсяговому томику Т. Пишнюк. Вельми важлива, однак незрима настанова всієї книжки — реставрувати втрачений канон українського роману. Перехрестя стилів, відтінене психологічними розпуттями героїв і вмінням автора навчити співчувати, чесно прислужується такій меті. Її фінал відкритий, проте закладинка, пропахла червнем, може видатися пам’ятливою.

Сторінку підготував
В’ячеслав ЛЕВИЦЬКИЙ

НЕ ЗЕМНИМ, А НЕБЕСНИМ ЗОРОМ

Богдану Чепуркові виповнилося 60. Вітаємо нашого побратима, невтомного просвітянина з ювілеєм, бажаємо ще довго й плідно працювати й здійснити всі творчі задуми.

МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ

Здається, Богдана Чепурка знають усі: це справжній і щирий (як щирий українець) поет, письменник, народознавець, педагог, автор багатьох хороших і мудрих книжок у віршах і прозі для дорослих і дітей. Колись мені вже доводилося писати про нього, і тоді я назвала його Маленьким Принцом Великої України. Таким він для мене і лишився.

Так, Богдан Чепурко — не Котигорошко, не Кирило Кожум’яка, а саме Маленький Принц, бо нетутешній, бо наївно-мудрий, бо хлопчисько, бо все життя, задерши голову, шукає свою Небесну Україну в піднебессі, в минулому й майбутньому (а теперішнього нема), на землі й на небі, в собі й у людях; щоденно творить її, свою мету і мрію, знаходить, відкриває її нам. Ту Велику, Небесну, його словами, Україну, що вимірюється не кілометрами земними, а духовним зором, ту, що більша незмірно за земну й обмежену, і тільки містить її в собі, бо не може жити без неї, без нас, українців. Ту Україну, про яку ми, може, і здогадуємось, дослухаючись до свого серця, коли воно тремтить від пісні чи стугонить від гніву, але в яку ми так мало віримо. А Богдан Чепурко вірить палко, сильно і пристрасно, так, що його провідні тези сприймаєш як аксіоми, так, що його віра здається знанням і переходить до тих і передається тим, хто хоче її навчитися, хто здатен її прийняти, як подарунок.

Наталя ТРОХИМ

ВІДКРИВАЄ ДУШУ ДЛЯ ПРИЧАСТЯ

Книжки Чепурка — рідкісний випадок, коли хочеться багато цитувати. А читаючи “Лірику”, — перечитувати, згодом відкласти неподалік, самому щось створити, аби з часом повернутися до цієї незбагненної автентики і відкрити нове в багатоплановій поетичній семантиці.

Чепурко, селянський син, просто живе собі із зими у весну, з весни у літо, із літа — в осінь, “відкривши душу для причастя” собі й іншим. Водночас у його текстах напрочуд вдало зафіксовано межові стани, коли не оком, не рукою, а — душею... Ці припорошені ностальгійним сумом за справжністю, живі духовні світлини справді дорого коштують.

Віктор ПАЛИНСЬКИЙ,
м. Львів

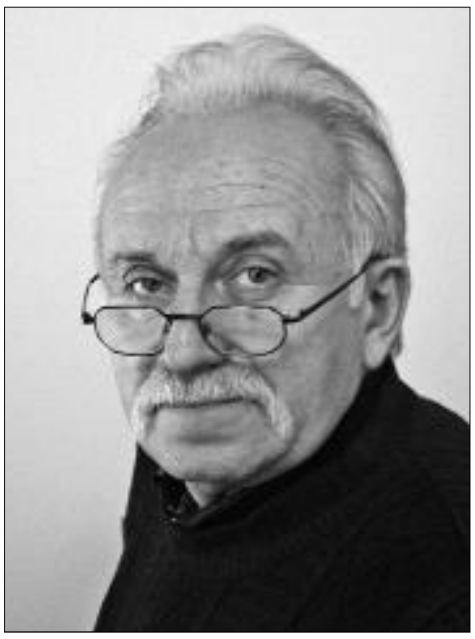

Богдан ЧЕПУРКО

ОСІННЯ ПІСНЯ

*Затягнуло, напевно, надовго.
Вітер кидає в очі дощем.
Хмари шарпають з кущиків вовну
Й розбивають дні сонячні вщент.
Горнуть листя старе у листопад
Жовтий жовтень і вітер рвучкий.
Має осінь з дівчатами клопіт —
Лопотять на вітрах сорочки.*

*Золоте покриває іржею
Всеохопний густий листопад...
Простяглися навзнак за межею
Ліс і лис, дім і дим, суд і сад.
Хтось всесильний зриває із даху
Черепицю, як осінь, легку,
Й чисту душу підносить із праху
Над пісками Сахар й Каракум.*

*Не для когось — для тебе й для мене
Ці веселі осінні вітри,
Це черлене, іржаве й зелене,
Цей рішучий осінній нестрим.*

*В Межиріч. На Межі. За Межею.
Будеш битись, як ранений звір...
Щоб торкнутись живою душею
До кружляння посріблених зір.
І якщо упадеш за Вкраїну
Й руку предка на хвилю торкнеш —
Злине пісня весняно-осіння...
В незабудь. В позакрай. Внезалеж.*

ВУРДА

*Червоні ягоди вурди
під ліжком доспівають
До чорноти — темнющої, як ніч.
Вуста стають терпкі
і звурджені. Співають
В отаві коники. І котиться із віч*

*Приблукана сльоза —
прибилась не до речі.
Упала зірка на шорсткий листок...
І знову я живу. Й думки ще не чернечі.
І вже сльоза летить.
І світить між зірок.*

*А вітерець щемить. Ще мить —
й розсуне хмари.
А морва шелестить.
Черемха відійшла.
І осока шумить в старих,
як світ, мочарах.
І дим з полів летить
на споночілий шлях.
Благословенний біг розкручує сузір’я —
Народжуються наднові зірки.
Й гучать в мені віки —
старі й нові повір’я.
Й журчить в крові полин —
як пам’ять, говіркий.*

*Застигла сіль в очах.
Із надр землі клекоче
Під плитами основ
джерельний гул століть.
Й стоять мені в очах твої пречисті очі.
Й незвурджена вурда
в очах моїх стоїть.*

* * *

*Перехопило дихання.
Дорога захлиснулась.
У синіх сутінках шепочуться рослини.
Розпорошилися думки.
Туман пливе в долини.
Метляють мотилі вздовж
споночілих вулиць.*

*Липнева спека в прохолоді мліє.
Закрився гай. Розкрилась матіола.
Те, що було, не вернеться ніколи.
Перга медова сіється на вії.*

*Стемнілий сад у м’яті заросився.
Обняли пахощі пісень нетлінну вроду.
Йде дівчина з коромислом по воду —
Сон золотий душі моїй приснився.*

*Сплітаються зірки
в обіймах велемовних.
Чумацькі валки міряють
безмежність Шляху.
Палахкотять вуста любовні —
сонця повні —
В цілунках запашних без докору і страху.*

ТИХА НІЧ

*Тихий час. Пипки зір у напрузі
Тягнуть день цей упасти у ніч.
Знов зібрались під зорями друзі
Перелити кров серця у вірш.*

*Любо котиться гомін розмови —
Знов зіткнулись світи віч-на-віч.
Затихає і пісня, і говір.
Тиха річ. Тиха ніч.*

*Десь глибоко твій день новолітній.
Б’є і б’є твоє слово, як пульс...
І летять три берези столітні
В межилісся неторканих пущ.*

* * *

*Порохи парують під росою,
Що медвяно порохами пахне.
В серці охне, у гортані ахне
Те, що снилось ранньою весною.*

*Сад здрімнув. Колишеться ліщина.
Дозрівають молоді горішки...
Нахилися серцем і душею трішки —
Ходить бузько в сіні по коліна.*

*Все мине. І пісня вже не збудить
Потаємні золоті бажання...
Та весна давно уже не рання —
Час поволі кров гарячу студить.*

*Ой ти, пташко ніжно-вечорова,
На крило візьми мої зітхання...
Стишить вітер диводайний подив
Перед тим, що споконвіку Тайна.*

СПІВЕЦЬ

*Пірнув Антонич у малину кучеряву —
Дитя розквітлої в сім’ї народів мови...
Поети всі — одної групи крові,
Та лиш один в сто років — дитя слави.*

*Як стане ніч й притулить всі сузір’я
До серця, що розкрилося для світу —
Поет одягне золоті повір’я
У світло слова, що, як сонце, світить.*

*Й всміхнеться Бог наївний у крисані.
Й думки розкільчаться в густій ліщині.
Й знов стане першим той,
хто був останнім,
Зривати яблука рясні
у сверзі синій.*

*І в тон душі всесвітній для Антона,
Прапредка слави Ігоря Богдана,
Вино поезії із молодого виногрона
Наллють у келих днів
примхливі діви Тайни.*

*І кожний, хто у непорочнім Слові
Вродився з чистого повітря,
Як ту стрілу Перунову в гортані світла, —
Із себе виспіває дар богів любовний.*

* * *

*Роса первозданна проступить
на віях природи.
Відкриються очі глибокі.
Й невипита ніч
Опустить на зорі й на доли, й на долю
народів свій подив.
І вдарить зісподу ключ крові
із темних сторіч.*

*День спише на сонячних палях
із праху повсталі
Невистиглі ритми і магму
гарячих мовчань
Й підступить під горло
клубок неземної печалі.
І скаже до хвилі потопу, що землю
накриє: “Одчаль!”*

ВЕЛИКДЕНЬ

*Вже Бог воскрес, і біг життя
не спиниться ніколи.
Здоровля чисте розливається
на сині луки.
Христос ожив, хоч виданий іудами
на смертні муки —
Доріжка йде крізь терни
й гомонить на всі околи.*

*Леліють люди почуття
в садах сердечних раю.
Веселий день з радіння пряжу в’яже
й розсипає світло.
Найперші стебла крають землю.
Й ту, що скраю,
Бере найкращий легінь в ніч розквітлу.*

*Ночами водять хоровод дівчата,
на кохання хворі.
Виблискує ріка, розрізана
надвоє місяцем уповні.
Поблякли на небеснім лику
в даль летючі зорі.
Струмить із надр землі і космосу
в чарки вино любовне.*

СТИГМИ

*В Панталисі бузьки ходять
По ріллі блакитно-чорній.
В Доброполі добре поле
Плуг небесний к серцю горне.*

*Дощ поцілив посірілі
Губи синього смеркання.
Полетить в далекий ірій
Ключ веселиків печальний.*

*В Палестині стань душею —
Розгадай старизни стогін.
Нанижи сто сонць на шию.
Кинь сто місяців під ноги.*

*Кров гаряча в ранах стигне —
З антисвітом б’ється витязь.
Будуть праазійські стигми
З праарійськими ріднитись.*

*Стане божий плуг орати
Мислі світлі, землю чорну.
Народився Бог в Оратті.
Зріє Слово в Божім горлі.*

СЛОВО

*Пахне вітром з поля
осінь передзимна,
Півжиття збігає стрімко до води,
І летять у далеч дні мої нестримні,
І любов триває — й пісню молодить.
Буду я співати, доки в грудях сонце,
Й кров у жилах стогне,
і бринить сльоза.
День стає все тонший
й хоче влитись конче
У безодню неба, в золото бажань.
Тут моя держава... Замерзає обрій.
Світ такий широкий, а життя одне...
Боже справедливий,
будь до мене добрий —
Ще продовж для мене
цей космічний день!
Роздержав тумани
й світла жменю бризни
На мою Вкраїну — на мою любов.
Дай відчути серцю
ніжність материзни,
Дай душі відчути, що у світі — Бог.
Все, що проростало, замурує в кригу
Холод споконвічний, паморозь сивин.
Увійдуть у Книгу
сто сибірських тигрів —
Стану я молодший на сто сім провин.
Увійдуть у мене сто роїв повстанських
І мільйони вбитих у Голодомор...
Поведу на битву чисті душі райські —
Вселиться у мене батько раси Ор.
Воїнами світла вкрию поле орне —
Стане Україна із мільйоноліть.
Вознесеться Правда — там,
де ступить орій.
Запанує Слово — там, де Бог стоїть.*

“Ми часом не бачимо, що щось неймовірно цікаве може бути зовсім поруч”.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Києво-Могилянська академія,
“Всесвіт”

ІСТОРІЯ ЩАСЛИВОГО БОЖЕВІЛЛЯ — МІЖ КРИКОМ І МОВЧАННЯМ

Як відомо, в театральній грі феномени болю, страждання, яке водночас завершується внутрішньою ейфорією неподіленого щастя, неможливо адекватно передати: потрібна інакша мова — і таку мову знайдено. Це синестезія: поєднання тілесного (мелосу, руху, кольору) з тінню (простором знеособленим, онтологічним, а тому жахливим водночас). Те, що неможливо омовити, перебуває або в площині крику, або мовчання. В Молодому театрі 1—2 грудня саме на цій межі було представлено інсценізацію роману “Солодка Даруся” Марії Матіос у постановці Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. І. Франка (автор інсценізації та режисер — заслужений артист України Ростислав Держипільський; пісенна режисура — лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка Наталки Половинки).

Ця вистава, номінована цього року на здобуття Шевченківської премії, має дві дії й два плани: історія Солодкої Дарусі, божевільної юнки, яка не має дару мовити (простір мовчання), явити себе людям, та історія батьків Дарини, які мали можливість сповна відчути жах від комунізму на Буковині. Скидається, що навколо цього роду існує якесь прокляття (людська зависть). Можливо, що ця “зависть” — і справді одна з причин апокаліптичної історії про випадіння людини з людського світу. Те, що в прозовому тексті лишається на підтекстових модуляціях, у виставі знаходить особливу форму доторку до глядацького серця: через синестезію емоцій, інтелектуального психологізму й міфологічного символізму, через поєднання реального плану та плану тіней, що прозирає з-за лаштунків, випромінюючи відлуння людського болю, страждання та божевілля.

Життя, відтворене на сцені протягом трьох годин, — це світлотінь, воно реальне, предметне, а водночас сягає фольклорного, ірраціонального, трансцендентного первня. Велич постановки в тому, що в пережитому (це навіть не гра, а співжиття) світі є Бог. Попри всі пересуди, страждання, муки, існує надія: Бог бачить, до чого дійшло людство, яке тоне в заздрощах, жорстокості. Правда, існує інша проблема: так, Христос прийняв муки й помер заради порятунку людства. Але звичайна людина не здатна витримати мук, які були під силу Синові Божому. Тому людина і божеволіє, втрачає здатність до мови, до слова, до виявлення себе у світі речей. Натомість не знаємо, який духовний простір людини, що пережила смерть рідних, існувала в системі двовимірного комуністичного лицедійства, де мала ховатися від іншої людини, де влада була оком тотального контролю й машиною смерті. Людина не витримує цієї шаленої напруги жорстокості, й Бог дарує їй божевілля. Як кажуть, такі люди милі Богові. Під час вистави на кону згори звисав малюсінький червоний ліхтарик, маленька червона свічечка-символ: це і є те інше око — Око Боже, яке, попри свою позірну малість, залишається останнім порятунком для людини, яке дарує вічне життя. Якби вогник згас, тоді згасла б і свічка душі. А так вистава “Солодка Даруся” залишила перед нами втрачену надію.

Важко сказати, яка основна ідея вистави. Передовсім у сценічному втіленні чітко постало питання самотності. І це той вимір, що наближає світ Буковини тодішньої до сьогодення. Дика, нестерпна, холодна самотність — це те, що спопеляє Дарусю. Вона відчуває за спиною перешіптування сільських жінок, які люблять поплескати язиком; дівчина чужа в соціальному світі, вона не потрібна часом і собі... Й водночас ці язики “гуманні”, вони розуміють Дарусю й насправді не можуть без неї.

Що може каліка, яка колись підвередилась розумом? Кому цікава історія одного божевілля? Та саме це ми і переживаємо протягом трьох годин: щастя і біль, кохання, насильство, радість народження, материнство, пересуди й лихе око, патологічна жорстокість і самогубство як неможливість виходу з кола.

Але перша дія у виставі ставить ще одне питання: а хто з нас каліка? Хто божевільний? Хто мовчить, бо має витерпіти прокляття? Хто не хоче більше мовити жодного слова в цьому брехливому світі подвійної ідеології: віри в Бога і нищення *людського*, *етичного* в людині. “Пєрєдєлка чєловєка” вдалася: нову ідеологію підтримали з азартом психічно неврівноважені молодики, які прагнули в такий спосіб ствердитися. У таких барвах змальовано більшовицьку совіцьку владу. Совєти, які прийшли в українське село, — це червона чума жорстокого блюзнірського лицемірства.

У першій частині ця тема з’являється лише наприкінці, ніби прокладаючи стежку в другу історію. Але режисерський хід знайдено блискуче: совєти з’являються у формі сільських дівчат, які напівросійською, напівукраїнською мовою прагнуть вершити (Божий) суд (самосуд від імені верховної совіцької влади) над Іваном Цвичком. Усе це відбувається на тлі грандіозного гімну, що став символом СРСР: “Широка страна моя родная”. Людина, яка хоче бути собою, не прагне йти до колгоспу, щоб стати ґвинтиком, а хоче жити на власному полі й вирощувати хліб для власної родини, стає ворогом системи. Колективізацію в постановці показано як рушійну стихійну силу людського несвідомого, що випускає з людини на поверхню ті низькі, демонічні сутності, які знищують світ, де був Бог. Невже Бог таки помер? Епізод із совєтами в особі молодих жінок, які втратили жіночність, індивідуальність, перетворилися на кіборгів радянської влади, мутантів, готових убивати й нищити задля... А задля чого?

Вони діють не в інтересах влади?

Вбивство як насолода — ось ідеологія совєтів. І все відбувається в стані карнавального абсурду: рухи персонажів, міміка, музика — все це створює ситуацію жорстокого сюрреального нонсенсу, екзистенційної безвиході. Це абсурд і цинізм історії, коли Бог помер. Принаймні так здається...

У другій частині мотивації нових апологетів радянської влади відображено рельєфніше й гостріше: *офіцери смерті* за допомогою нової сили випустили з себе демонів руйнації. Тепер вони не люди: людське лишилося тільки у формі тіла. Душі цих рабів системи Зла жорстокі й цинічні.

Саме образ цього сонцесяйного моторошного Хама і втілюють ті, хто став на бік совєтів. У виставі є натяк, що апологети жорстокості не є породженням власного світу села: центральний орган виконання Зла, умовно назвімо це так, відрядив найгідніших учнів у всі куточки України, щоб ті сповна могли реалізувати приховані потяги й бажання (ці апологети не розмовляють українською, а якщо й розмовляють, то відчутно, що для них мова села — маска, яку цілеспрямовані цинічно-розумні вбивці готові одягти). Але що поробиш, така вже людська природа: вона може стати ґрунтом для нової інфекції.

Людина — не янгол і не демон. Вона живе у світі гріха, а водночас це гріховне може мати вияв зовні. Світ села — це світ Божественного й гріховного. Виявом цього є сільські пересуди. Зрештою, часом видається, що цю історію про Дарусю переповідають самі сільські жінки, готові добряче перемити кісточки сусідам (бо ж самі весь час тільки й нишпорять і грішать). Але між жінками (Марія, Варвара), які часом з’являлися на сцені, та Одаркою встановлено невидиму ниточку розуміння: попри часом занадто сильний цинізм, жорстокість у судженнях, гротесковість, блюзнірство, вони все одно розуміють, що Даруся така, якою її створив Бог. І вони приймають її. Так, ця божевільна — ласий шматочок для їхніх пліток, але в такому разі вони часто виказують лише власну ницість і глупоту.

Світ “Солодкої Дарусі” — це трагічний світ сильної особистості, але ж це не божественний простір. *Солодка* — навіть ця назва-додаток містить неоднозначність: любов до солодкого й водночас постійне нагадування про момент гріхопадіння (і смерті). Даруся більш не має чого сказати: її мовчання — це навіть не хвороба, а спосіб існування у світі замкненої особистості, коли етичні закони не працюють. В якийсь момент першої дії Даруся намагається щось сказати, але з неї виходить лише крик, потуги цього крику змінюють стан постійної порожнечі мовчання. Ось у цьому міжсвітті й існує головна героїня. Але вона, мешканка сільського простору, може дозволити собі юродивість, бо село, кепкуючи з такої поведінки, на глибинних рівнях розуміє природу такого стану. Ми часом змушені замикатися в самотності, бо цінність слова девальвована, кожне слово, неправдиве, штучне, немов ерзац, тільки помножує химерні й глевкі сутності. Цю проблему чудово показала Марія Матіос.

Проблема долання сільських стереотипів — також одна з тем, які порушує вистава. Світ села архаїчний, але й патріархальний. Неймовірно жорстокий епізод у другій дії (“Михайлове чудо”), коли Михайло б’є дружину Матронку, бо йому здається, що під час загадкового зникнення та переступила через шлюбну вірність. Жінка витримує побиття, не прагнучи жодним словом виправдати себе. Уявлений образ перелюбу, що виникає у свідомості Михайла, — ніби реальна провина, за яку жінка страждає. І лише наприкінці дізнаємося, що цей “перелюб” не з провини жінки, що дружина стала жертвою червоного терору совіцького дегенерата, який у такий спосіб отримував подвійну насолоду.

Так, світ буковинського села традиційний, патріархальний, він існує в просторі сільських стереотипів і пересудів. Але одна з функцій п’єси — модернізувати світ села, оголивши нерв проблеми. В Дарусі акцентована її жіноча принадність, чуттєвість, яка містить щось живильно-міфологічне.

Світ жіноцтва у виставі представлено як інфернальний, ірраціональний, який тримається глибокого коріння. Усі жінки на сцені — й Марія та Варвара, й Дівчинка — втілюють магнетизм особливої жіночої вітальності, життєдайної сили, яка здатна порятувати світ, що втрачає етичні орієнтири.

Танці, пластика, співи, музика (гра на дримбі під час дії), голосоведення — все це справляє надпотужний вплив на залу. Часом епізоди були справжнім виходом у сферу жаху, який може відчувати глядач під час катарсису. Це й очищення, і момент інтелектуального злету. Костюми точно передають колорит доби. Єдине, що, можливо, трішки резонувало в цій синестезійній амальгамі, — частина сміхової профанної культури, що місцями межувала з гротеском. Акторки (зокрема та, яка грала Варвару) через свою молодість видавали в цих екстатичних “припадках” профанного, низького сміху юнацьку ніжність у голосі. Відчувалося, що образ “народних пересудів” трохи віддає карнавальністю, це акторська маска, яка не змогла природно інтегруватися в простір сценічної дії. Значно слабшою була роль чоловіків у виставі, які явно програвали жіночому психологізмові. Стихія народного гумору доповнювала простір екзистенційної самотності героїнь (насамперед показаних через народний поголос, пересуди двох жінок, які водночас виявляють і власну беззахисність, трагічність, самотність і любов до Дарусі) у час, коли самотність вважали злочином проти колективістської системи.

Знаменно, що виставу було показано на сцені Молодого театру саме 1 грудня. 18 років тому відбувся всенародний референдум щодо Незалежності України. Тоді український народ обрав шлях національної самобутності й гідності. За весь цей час, як зазначила Марія Матіос у завершальному слові зі сцени, цей колектив Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. І. Франка не мав змоги виступити на столичній сцені. На київській прем’єрі були політики, два міністри (освіти й науки та культури й туризму). Марія Василівна відверто звернулася до всіх небайдужих допомогти талановитому театру. Водночас це пролунало як заклик до оновлення нашого погляду на мистецтво: ми часом не бачимо, що щось неймовірно цікаве може бути зовсім поруч. Натомість замикаємося у просторі незнання, прирікаючи себе на ту ж таки самотність.

РАРИТЕТИ МУЗЕЙНОЇ КОЛЕКЦІЇ

Невеличка зала, притлумлене освітлення й десятки уважних очей, що зосереджено розглядають експонати: історики детально вивчають твори мистецтва дискутуючи, а зацікавлені гості припали до стендів із неймовірно красивими пам’ятками минулого. У Музеї українського народного декоративного мистецтва відкрилася виставка “Музейні раритети”, яка працюватиме до 20 січня 2010 року.

Наталія АНТОНЮК
Фото **Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ**

Виставка присвячена 110-річчю утворення колекції в Міському музеї старожитностей і мистецтв. Стрімке поповнення відбулося завдяки надходженням з численних експедицій з усіх губерній України. Там працювали видатні етнографи Микола Біляшівський і Данило Щербаківський. Нині колекція налічує понад 77 тисяч творів народного декоративного мистецтва XV—початку XXI ст.

Людмила Білоус, заступник директора з наукової роботи Музею українського народного декоративного мистецтва, розповіла про принцип роботи виставки й улюблені музейні експонати: “На цій виставці представлено речі, яких ще не експонували, рідко експонували або реставрували”.

Виставка поділена на чотири розділи: твори сакрального мистецтва, твори, які використовували в побуті заможні верстви населення, виконані на мануфактурах або в поміщицьких майстернях талановитими кріпаками, вироби склоробних підприємств України й провідних порцелянових і фаянсових заводів Франції, Англії XVIII—XIX ст., твори народного мистецтва з експедицій Біляшівського і Щербаківського.

Варто виокремити раритети музейної колекції: скатертина 1760 року, яку вишили кріпосні майстри на честь приїзду до Глухова гетьмана Кирила Розумовського; мальований хрест строгановського письма XIV ст. з Росії; дерев’яний різьблений хрест у срібній оправі 1576 року з Волині; антимінс митрополита Петра Могили (приблизно 1633 р.); панагія XVII ст.; скульптура “Архангел Михаїл” XVIII ст.; килим з поховання гетьмана Данила Апостола (близько 1734 р.).

А ще на виставці — унікальні твори з фондів музею: зразки церковного шитва XVII—XVIII ст., гаптовані золотими і срібними нитками, речі, вишиті гладдю білими нитками на батистовій тканині XVIII—поч. XIX століття (серветки, покривала, комірці сорочок), оббивки сидіння дивана й стільця, вишиті бісером, з маєтку поміщика Григорія Тарновського тощо.

Дуже красиві й вишукані шовкові золототкані пояси XVIII ст., які носили козацька старшина та багаті міщани. Серед пам’яток козацької доби — люльки й порохівниці.

Вражають елегантністю й тонкою роботою вази Волокитинського й Корецького порцелянового заводу, лампади 1840—1860-х рр. Києво-Межигірської фаянсової фабрики. Можна годинами розглядати витончені келихи й вази, в яких гармонійно поєднуються гра кольорів, довершеність форм.

Шанувальники народного мистецтва можуть побачити твори, які зібрали етнографи на початку XX ст., зокрема рушники, килими, побутові вироби з дерева, народне вбрання.

Володимир Онищенко, художник-кераміст, член Національної спілки художників України, поділився враженнями від побаченого: “Виставка дуже сподобалася. Вразив альбом 1901 року, який було подаровано етнографу й фольклористові Олександрові Русову з нагоди 25-річчя його творчої діяльності. Речі, до яких можна доторкнутися, погортати сторінки, викликають найбільший інтерес”.

Микола Біляшівський, видатний музеєзнавець, нащадок славного діда, наголосив, що музеї, в яких зберігається мистецька спадщина українського народу, допомагають людям краще розуміти історію. “Шкода, що в університетах не вивчають науку “древності”. Студенти вчать минуле України й інших держав за підручниками, а матеріальній складовій історії, що збереглася, не приділяють належної уваги”, — зазначив він. Чи можна в сучасного прагматичного студента викликати цікавість до історії України лише фактами, цифрами? Адже щире почуття любові й поваги до батьківщини виникає, коли людина тримає в руках частину минулого, торкається прекрасних пам’яток.

Не лише історики й мистецтвознавці залишилися задоволені побаченим. На виставку завітав Герой України Іван Драч, який наголосив на важливості популяризації історичної спадщини нашого народу: “Музеї повинні бути візитівкою держави, а в Україні навпаки: на рідне, найдорожче дивимося крізь пальці. Це гірка правда нашого життя”.

Працівникам українських музеїв щодня доводиться стикатися з нерозумінням і байдужістю, адже ці творчі заклади перебувають у колі проблем ненадання належної охорони, браку фінансування й загарбницьких дій щодо приміщень.

На виставці “Музейні раритети” представлено невелику частину пам’яток, що зберігаються у фондах музею. Однак завдяки проведенню таких заходів можна краще збагнути історію нашої країни, пишатися мистецькою спадщиною предків.

МАЗЕПИНСЬКА ДОБА

Сергій КЛИМКО

У рік відзначення 300-річчя Полтавської битви, або ж Полтавської катастрофи, та 370-річчя з дня народження видатного політичного і культурного діяча гетьмана Івана Мазепи в Україні й за її межами відбулися десятки наукових конференцій, “круглих столів” та історичних читань, присвячених добі українського Відродження. Нещодавно у Відні завершився науковий симпозіум, присвячений постаті українського гетьмана “Мазепа. Міф та реальність”. Незадовго до цього Гарвардський університет об’єднав провідних науковців під час міжнародної конференції “Полтава—1709. Повертаючись до ключової точки європейської історії”, у якій взяли участь історики, лінгвісти і мистецтвознавці зі США, Канади, Німеччини, України, Швеції, Росії й інших країн.

3—4 грудня 2009 року в Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику відбулася XIV Міжнародна наукова конференція “Могилянські читання” “Мазепинська доба в українській культурі”. Ця конференція — щорічний науковий форум, присвячений актуальним питанням української історії й музейній справі. Цього року в читаннях узяли участь понад 100 науковців з України та Росії — історики, мистецтвознавці, археологи, архітектори, реставратори, працівники відомих музейних закладів, академічних установ.

Мазепинська доба — масштабне явище в історії світового мистецтва, архітектури, політики. “Це часи відродження України: політичного, економічного, культурного — по Руїні, що знищила великі пляни Хмельницького, Виговського і Дорошенка, обмежила Українську державу тереном Лівобережжя, поставила гетьманську владу віч-на-віч з ростучою силою старшинської аристократії й залишила Україну на поталу московського імперіалізму”, — писав видатний український історик Олександр Оглобин.

Цей час збігся із розвитком і поширенням у європейському зодчестві стилю бароко, який позитивно сприйняла козацька верхівка в Україні. Під час правління Івана Мазепи в Україні завершувався процес формування національного мистецького стилю — українського бароко в архітектурі, образотворчому мистецтві, музиці.

Робота наукової конференції зосередилася на дослідженнях творів мистецтва, матеріальних пам’яток XVII—XVIII століть, питанні актуальності продовження Мазепіани сьогодні. “Могилянські читання” у Києво-Печерській лаврі проходили секційно, утворивши п’ять тематичних розділів: “Охорона пам’яток та реставрація”, “Музейна справа та музейна педагогіка”, “Археологічні дослідження”, “Мистецтвознавчі аспекти вивчення сакральних пам’яток” та “Історичні, історіографічні та філософські дослідження”. Результати наукової праці тут представили співробітники Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, професори багатьох українських ВНЗ, аспіранти і студенти.

Підсумком конференції стане видання збірника презентованих праць, яке здійснить Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.

БАЛКАНИ В УКРАЇНІ

Ганна ОБОРСЬКА
Фото автора

4—5 грудня відбулося свято музики “Балкан-фест”. Першого дня у Палац спорту прийшло багато прихильників циганської музики. Розпочався концерт цікавим румунським колективом “Fanfare Ciocarlia”. Історія створення колективу така: колись недалеко від кордону з Молдовою німецький продюсер Генрі Ернст знайшов “таємну оазу” циганської музики. Він був настільки вражений почутим, що, повернувшись до Німеччини, продав майно і влаштував кілька концертів для ансамблю, якому дав назву “Fanfare Ciocarlia” (в перекладі “fanfare” — духовий оркестр, “ciocarlia” — жайворонок). Так енергійна балканська група, яка об’єднала танцювальні ритми румунських циган, музику клезмер, марші турецьких військових оркестрів і мелодії Болівуда, дала понад 1000 концертів у більш як 50 країнах світу.

Нью-йоркська група “Gogol Bordello” добре відома в Україні завдяки засновникові, українському емігранту Євгенові Гудзю, який віднедавна співпрацює з Мадонною. На початку десятиліття гурт виступив у Києві, а минулого літа вийшов на сцену львівського фестивалю Stare Misto. Склад Gogol Bordello інтернаціональний, як і стиль, що поєднує різні напрями музики. На прес-конференції Євген зазначив, що запрошення на батьківщину отримав нещодавно. Він пов’язує це з тим, що рок не має такої популярності, як поп-музика, але йому дуже приємно, що має величезну армію прихильників в Україні. Другого дня овації зірвав гурт “The No Smoking Orchestra”, учасником якого є класик балканського кінематографа Емір Кустуріца. Та й наш гурт “Гайдамаки” порадував не менше. Музиканти вже давно вийшли на європейський рівень. Дякуємо всім, хто зробив це свято музики. Чекатимемо на нові зустрічі!

Євген Гудзь

Емір Кустуріца

“Більш як сімсот чудес сталося біля образу”.

900-РІЧНА ЧУДОТВОРНА ІКОНА ПОВЕРНУЛАСЯ В XI СТОЛІТТЯ

Найдавніша на теренах України Холмська чудотворна ікона Богородиці, що до неї приклонялися князь Данило Галицький, польський король Ян Казимир, Папа Римський Климент XII, російський цар Олександр III, чимало інших відомих історичних постатей, відродилася. Після реставраційних робіт, започаткованих ще 1996 року, зі святого образу знято нашарування величезного часового прошарку — дев’яти століть, і святиня постала перед сучасниками такою, якою її споглядали наші предки. Презентація відновленої унікальної пам’ятки візантійського мистецтва константинопольського письма XI століття відбулася в Музеї волинської ікони у Луцьку.

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

ДВА ОРДЕНИ — ЗА ВІДРОДЖЕННЯ СВЯТИНІ

Визначальними для презентаційного заходу стали дві урочисті події, й обидві стосувалися високих церковних нагород — ордена святого рівноапостольного князя Володимира II ступеня Української Православної Церкви та ордена святого архістратига Михаїла Української Православної Церкви Київського Патріархату. Обидва ордени лягли на груди Анатолія Квасюка, завідувача реставраційної майстерні Музею волинської ікони, який понад десятиріччя відновлював Холмську чудотворну ікону Божої Матері й нині завершив цю титанічну справу.

— Уперше про реліквію я почув у студентські роки на лекціях з історії давнього українського мистецтва у Київському художньому інституті, — розповідає Анатолій Квасюк. — Відтоді знав, що ікона загубилася у віках, її вважають зниклою. Тоді навіть і мріяти не міг, що побачу її. І не тільки побачу, а й вдихатиму в неї нове життя, сантиметр за сантиметром знімаючи нашарування віків і фарб. Зараз вважаю це найбільшим подарунком долі.

Усе почалося 1996 року, коли дочка православного священика із Холма Надія Горлицька звернулася до мене з пропозицією відреставрувати ікону. Ця пропозиція була з умовою: тримати все в таємниці. Відразу зрозумів, що йдеться про якусь унікальну річ. Приїхавши до хранительки святого образу, поглянувши на ікону, “вдягнену” у вишитий рушник, відчув запах кипарису, що линув з ікони. У мене аж серце закалатало: невже це справді та святиня, на яку “полюють” науковці, мистецтвознавці, поціновувачі старовини багатьох країн? З’ясувалося: так, це не копія, а оригінал прадавньої пам’ятки. Щоправда, був він у такому стані, що в деяких місцях навіть первісна фарба відшарувалася від основи. Чотири роки ікона перебувала, точніше, її переховували у реставраційній майстерні Волинського обласного краєзнавчого музею, про неї знали лише кілька людей, і ніхто з них не обмовився, бо кожен усвідомлював небезпеку оприлюднення інформації. Хоч би з огляду на те, що слідами цієї пам’ятки сакрального мистецтва, яка безслідно зникла у Холмі у роки Другої світової війни, постійно йшли різні шукачі, й Україна могла її втратити.

Починаючи реставрацію, я не усвідомлював, наскільки важкою й тривалою виявиться робота. Труднощів додавало зокрема те, що образ десятки разів підмальовували, підшпаклювували. Востаннє — 1979 року. Тоді використали шпаклівку із вмістом різношарового піску і скла, наклали її методом втинення, що не захистило, а навпаки, призвело до відшарування у деяких місцях первісного пласту.

РЕНТГЕНОМ — ДО XI СТОЛІТТЯ

Реставрація проходила у два етапи. Перший тривав із 1996 до 2000 року. Тоді вдалося зняти нашарування і записи. Інколи щоб стерти нашарування розміром один квадратний сантиметр, Анатолієві Квасюку доводилося витрачати по кілька днів. Реставратор виготовив власний інструмент — леза із високоякісної сталі.

Після передачі безцінного дару Музеєві волинської ікони вирішено було вдатися до фізико-хімічних досліджень. Отож другий етап реставрації розпочався з передачі об’єкта до Національного науково-дослідного реставраційного центру в Києві. Науковці зробили перші дослідження ікони у рентгенівських променях, взяли проби фарбового шару, левкасу й деревини для фізико-хімічних дослідів. Після зйомки в інфрачервоному спектрі вдалося розшифрувати напис на звороті святого образу. За результатами проведених дослідів 2003—2004 років уточнено датування пам’ятки культури: це друга половина XI століття.

Реставратор Анатолій Квасюк

А далі справу продовжив Анатолій Квасюк, крок за кроком добираючись до художніх першооснов. Він повністю зняв пізніші різночасові нашарування, здійснив дезінфекцію, укріплення левкасу і фарбового шару, лакування, монтаж золотих пластин. Три золоті й срібну давньоруські пластини, які оздоблюють ікону, відреставрував завідувач відділу реставрації скульптури і творів декоративно-вжиткового мистецтва ННДРЦУ Віктор Голуб.

Нині на відреставрованій іконі маємо автентичний живопис XI століття, якому притаманні духовна глибина і високий рівень професійного виконання, а сам твір перебуває у спеціальній вітрині, де створено сприятливі умови для огляду.

ВІД СТРАДНИЦТВА — ДО ВЕЛИЧІ

Під час реставрації відкрилася дивовижна доля реліквії. За одним із переказів, ікону написав святий євангеліст Лука. Є дві версії, як вона потрапила до Києва. Кажуть, її разом з іншими іконами і церковним начинням привіз рівноапостольний князь Володимир, прийнявши хрещення, і що ікона була у посагу царівни Анни, нареченої князя. Із XIII століття доля святині пов’язана з іменем Данила Галицького, із Холмщиною. Саме відтоді ікону почали йменувати Холмською і заговорили про її благодать і чудотворну силу.

Було у давнину й таке: татари зняли з ікони коштовні ризи, і 100 років вона пролежала під руїнами храму. Досі на образі видно сліди меча і стріл. У XVII ст. уніатський єпископ Яків Суша здійснив три видання книги “Фенікс”, у якій подав детальний опис ікони і розповіді про більш як сімсот чудес, які сталися біля образу. 1765 року ікону коронував Папа Римський як чудотворну. Над головами Богородиці й Ісуса Христа прикріпили золоті вінці.

У роки Першої світової війни ікону вивезли з Холма до Москви, а потім до Києва, де вона зберігалася у монастирях і в простих людей протягом кількох десятиліть. Повернувся святий образ до Холма 1943 року завдяки старанням митрополита Іларіона (Івана Огієнка). Із 1944-го ікону зберігала родина православного священика Гавриїла Коробчука. 2000 р. його донька Надія Горлицька офіційно передала образ Холмської Богородиці до Музею волинської ікони. За кожним із цих фактів вбачається велична і водночас страдницька доля реліквії.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА–2010

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — ваша газета!

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

на рік 50 грн 34 коп.
на півроку грн 77 коп.
на 3 місяці грн 71 коп.
на 1 місяць грн 77 коп.

Поштовий індекс — 30617, сторінка 60 у “Каталозі”

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор **Павло МОВЧАН**

Головний редактор **Любов ГОЛОТА**

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора **Петро АНТОНЕНКО** 279-49-47

Заступник головного редактора з виробничих питань **Наталія СКРИННИК** 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**

Відділ культури **Сергій КЛИМКО** 279-49-47

Відділ просвітянської роботи **Надія КИР’ЯН** 270-55-57

Відділ коректури **Олена ШУЛЬГА** 278-63-69

Комп’ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ** 278-63-69

Інтернет-редактор **Євген БУКЕТ** 279-39-55

Черговий редактор **Надія КИР’ЯН**

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: **вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001**

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301249 Наклад у грудні — 17 500

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**
Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги: на місяць — 4,77 грн. на 3 місяці — 13,71 грн.

4 820095 780016 09049